

Τζένη Λιαλιούτη*

**ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ 1913-1967¹**

Εισαγωγή

...το γραμματόσημον ως εκ της κολοσσιαίας αναπτύξεως της αλληλογραφίας μεταξύ πασών των χωρών του κόσμου ανεγνωρίσθη γενικώς ότι αποτελεί **εν από τα ισχυρότερα και πλέον τελεσφόρα μέσα φυσικής και αυτομάτου τρόπου τινά εθνικής προπαγάνδας...** Επί των μικρών αυτών τεμαχίων χάρτου τα οποία αβιάστως διεισδύουσι μέχρι των πλέον απομεμακρυσμένων σημείων της υφηλίου κατοπτρίζονται η ιστορία και αι παραδόσεις εκάστης χώρας, δι' αυτών εξωτερικεύονται τα ιδεώδη της και αι επικρατούσαι εν αυτή κλίσεις, δι' αυτών διασαλπίζονται και απαθανατίζονται, δύναται τις ειπείν, οι μεγάλοι σταθμοί της συγχρόνου εξελίξεώς της.²

Οι θέσεις του παραπάνω αποσπάσματος συνοψίζουν την επιχειρηματολογία της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας προς τα υπουργεία Συγκοινω-

* Επίκουρη καθηγήτρια, τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

1. Ευχαριστώ θερμά τον κ. Αντώνη Βιοβίλη, την Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία, τον κ. Εμμανουήλ Γεωργουδάκη, το Φιλοτελικό και Ταχυδρομικό Μουσείο, καθώς και τον κ. Κωνσταντίνο Τσιτσελίκη για την πολύτιμη βοήθεια τους κατά την προετοιμασία και συγγραφή του κειμένου.

2. Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία, *Υπόμνημα υποβληθέν εις τα υπουργεία της Συγκοινωνίας, Οικονομικών και Παιδείας*, Αθήνα 1926.

νίων, Οικονομικών και Παιδείας, σε υπόμνημά της το 1926, στο οποίο αναδεικνύεται ο ρόλος των γραμματοσήμων ως μέσων πολιτιστικής διπλωματίας και δημόσιας ιστορίας. Η Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία (ΕΦΕ) ιδρύεται το 1925,³ ενώ είχε προηγηθεί ένα χρόνο νωρίτερα η δημιουργία του περιοδικού *Φιλοτέλεια*, το οποίο αποτελούσε το βήμα των Ελλήνων φιλοτελιστών. Σχεδόν σαράντα χρόνια μετά το υπόμνημα της ΕΦΕ, ανάλογες θέσεις εξέφραζε η εφημερίδα *Καθημερινή*, σύμφωνα με τις οποίες: «Καμμία 'ρεκλάμα' ούτε στις εφημερίδες, ούτε στην τηλεόρασι, ούτε στον κινηματογράφο δεν φτάνει εκεί που εισδύει η επιστολή με το γραμματόσημο, δηλαδή με την μικρή εικόνα που παρουσιάζει, ό,τι θέλει να επιδείξη η εκάστοτε Κυβέρνησις».⁴

Οι απόψεις αυτές του τύπου για τη σημασία των γραμματοσήμων δεν απέχουν από τις διαπιστώσεις της σύγχρονης ερευνητικής παραγωγής για τις λειτουργίες που αυτά επιτελούν –λειτουργίες στο συμβολικό επίπεδο ανάλογες με εκείνες του εθνικού νομίσματος– στο πλαίσιο των νεωτερικών εθνικών κρατών. Στοιχείο που διαφοροποιεί το νόμισμα από το γραμματόσημο, ως προς τις συμβολικές τους λειτουργίες, αποτελεί το γεγονός ότι το πρώτο απευθύνεται σε αποδέκτες στο εσωτερικό της χώρας, ενώ το δεύτερο είναι προσανατολισμένο σε δύο διαφορετικές ομάδες αποδεκτών, μία στο εσωτερικό και μία στο εξωτερικό.⁵ Όπως παρατηρεί ο Έρικ Χομπσμπάουμ, σχολιάζοντας την εμφάνιση των αναμνηστικών σειρών γραμματοσήμων στα ευρωπαϊκά κράτη, οι οποίες αποτύπωναν επιλεγμένα ιστορικά γεγονότα, στην περίοδο που προηγείται του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα γραμματόσημα αποτελούν «την πιο καθολική μορφή, εκτός του χρήματος, δημόσιας εικόνας».⁶ Άλλοι μελετητές προσεγγίζουν το γραμματόσημο ως κατεξοχήν όχημα του «κοινότοπου εθνικισμού» (banal nationalism), κατά την εννοιολόγηση του Michael Billig.⁷ Άλλωστε, τα γραμματόσημα είναι

3. «Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία», *Φιλοτέλεια*, αρ-16-18/1925, σ. 1.

4. Λ. Κορομηλάς, «Αντιπατριωτικά γραμματόσημα», *Καθημερινή*, 6/10/1962, σ. 3.

5. Stanley Brunn, "Stamps as iconography: Celebrating the independence of new European and Central Asian States", *GeoJournal* 52, 2000, σ. 315-323.

6. Eric Hobsbawm, «Μαζική παραγωγή παραδόσεων: Ευρώπη, 1870-1914», στο Eric Hobsbawm, Terence Ranger (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, [Μετάφραση: Θανάσης Αθανασίου], Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σ. 317.

7. Ενδεικτικά, Basil C. Gounaris, "The politics of currency: stamps, coins, banknotes, and the circulation of Modern Greek tradition", στο Keith S. Brown & Yannis Hamilakis (επιμ.), *The*

«κρατικά σύμβολα τα οποία μετέχουν στην πολιτιστική παραγωγή του κυρίαρχου έθνους-κράτους».⁸

Εν τούτοις, η μελέτη του γραμματοσήμου ως πρωτογενούς ιστορικής πηγής ξεκινά να αναπτύσσεται με σημαντική χρονική καθυστέρηση συγκριτικά με άλλες πηγές. Πρόσφατες επεξεργασίες στο πεδίο αυτό δίνουν έμφαση στο ρόλο του γραμματοσήμου ως φορέα προπαγάνδας, καθώς και στο γεγονός ότι αναπαριστά όψεις της εθνικής ταυτότητας⁹ και της αντίληψης περί κυριαρχίας, όπως αυτές απορρέουν από την κρατική ιδεολογία.¹⁰ Ως προς την τελευταία διάσταση, εξαιρετικά ενδιαφέρουσες περιπτώσεις εμπειρικού υλικού προσφέρουν τα γραμματόσημα που εκδίδονται από νεοσύστατα κράτη (όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των κρατών που συγκροτούνται μετά την κατάρρευση των αποικιοκρατικών δομών¹¹) ή σε περιόδους καθεστωτικών μεταβάσεων,¹² επειδή φωτίζουν ακριβώς τη λειτουργία του γραμματοσήμου σε σχέση με την εμπέδωση της κρατικής κυριαρχίας και της εθνικής ταυτότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών, το γραμματόσημο αναδεικνύεται σε μέσο επαναπροσδιορισμού «του νοήματος του εθνικού χώρου και χρόνου».¹³ Σημαντική πτυχή σε αυτήν την προβληματική είναι η διαδικασία λήψης απόφασης για την επιλογή των παραστάσεων και το ποιοι δρώντες εμπλέκονται σε αυτήν και με τι σκοπούς.¹⁴

Usable Past. Greek Metahistories, Lexington Books, Lanham, Boulder, New York & Oxford 2003, σ. 69-84. Pauliina Raento, Stanley D. Brunn, “Visualizing Finland: postage stamps as political messengers”, *Geografiska Annaler: Series B-Human Geography*, 87(2), 2005, σ. 145-164.

8. Vida Zei, “Stamps and the politics of national representation”, *Janvost-The Public* 4(1), 1997, σ. 65.

9. Έργο αναφοράς για την αναπαράσταση της εθνικής ταυτότητας στα γραμματόσημα αποτελεί το ακόλουθο, David Scott, *European stamp design: A semiotic approach to designing messages*, Academy Editions Ltd 1995.

10. Ενδεικτικά, Pauliina Raento, Stanley D. Brunn, “Visualizing Finland”.

11. Stanley Brunn, “Stamps as iconography”.

12. Vida Zei, “Stamps and the politics of national representation”, 65-84. Stanley D. Brunn, “Stamps as messengers of political transition”, *Geographical Review*, 101(1), 2011, σ. 19-36.

13. Vida Zei, “Stamps and the politics of national representation”. Για τη σχέση του εθνικού χρόνου με τον εθνικό χώρο στο πλαίσιο της ιδεολογίας του εθνικισμού, βλ. Παντελής Λέκκας, *Το παιχνίδι με τον χρόνο. Εθνικισμός και νεοτερικότητα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2001, σ. 135-148.

14. Hugo Dobson, “Japanese postage stamps: propaganda and decision making”, *Japan Forum*, 14 (1), 2002, σ. 21-39.

Όμως, το επίπεδο ανάλυσης που εστιάζει στο σχεδιασμό των γραμματισμών από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς και στους στόχους και τις παραδοχές που ενυπάρχουν σε αυτόν το σχεδιασμό, δεν επαρκεί για την ανασυγκρότηση του νοήματος που εμπεριέχεται στο γραμματόσημο. Κι αυτό γιατί «το νόημά τους, δηλαδή η θεώρησή τους και η πραγματική χρήση τους στην κοινωνία εξαρτώνται από το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο». Από τη σκοπιά αυτή, τα γραμματόσημα αποτελούν «μια ενδιαφέρουσα αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτικών του έθνους κράτους και της εθνικής κουλτούρας».¹⁵

Ενδεικτικές της σημασίας που καταλαμβάνουν τα γραμματόσημα στο πλαίσιο της εθνικής κουλτούρας και της δημόσιας ιστορίας, είναι οι επετειακές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στις ΗΠΑ το 2000 για να εορταστεί η ολοκλήρωση του 20ού αιώνα. Με σύνθημα «*Βάλε τη σφραγίδα σου στην ιστορία*»,¹⁶ τα αμερικανικά ταχυδρομεία διαμόρφωσαν μία εντυπωσιακή σε όγκο αναμνηστική σειρά γραμματισμών (συνολικά κυκλοφόρησαν 150 γραμματόσημα σε διάστημα διετίας). Τα γραμματόσημα, τα οποία εικονογραφούσαν το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, επελέγησαν από το κοινό μετά από διαδικασία ψηφοφορίας, με κάλπες που είχαν τοποθετηθεί για το σκοπό αυτό, σε όλα τα ταχυδρομεία της χώρας.¹⁷

Σε ό, τι αφορά την ελληνική περίπτωση και τη σχέση της εθνικής ιδεολογίας με την παραγωγή γραμματισμών σημαντική συμβολή αποτελεί η μελέτη της Μυρσίνης Βαρδοπούλου, η οποία εξετάζει την εξέλιξη των γραμματισμών του ελληνικού κράτους από την πρώτη εμφάνισή τους και για διάστημα ενός αιώνα (1861-1961).¹⁸ Η Βαρδοπούλου προσεγγίζει το γραμματόσημο ως μορφή «*δημόσιας τέχνης*» και παρακολουθεί τις αισθητικές και ιδεολογικές τάσεις της ελληνικής εκδοτικής πολιτικής σε συνάρτηση και

15. Vida Zei, *ό. π.*, σ. 66.

16. Το σύνθημα βασίζεται σε λογοπαίγνιο ('Put your stamp on history') που προκύπτει από τη σημασία της λέξης stamp στα αγγλικά: σφραγίδα και γραμματόσημο.

17. Ekaterina Haskins, 'Put your Stamp on History': The USPS Commemorative Program Celebrate the Century, *Quarterly Journal of Speech*, 89(1), 2003, σ. 1-18.

18. Μυρσίνη Βαρδοπούλου, *Ιδεολογική και αισθητική διαχείριση των ελληνικών γραμματισμών 1861-1961*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2014, σ. 16.

με τα σημεία καμπής της ελληνικής πολιτικής ιστορίας.¹⁹ Εστιάζοντας στη θεματολογία των ελληνικών γραμματοσήμων, από την πρώτη εμφάνισή τους μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ο Βασίλης Γούναρης σκιαγραφεί την εξέλιξη των ιδεολογικών και συμβολικών στοιχείων που συγκροτούν την εθνική αφήγηση σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.²⁰ Σε σχέση με την αναπαράσταση της κυριαρχίας στα ελληνικά γραμματόσημα, η πρόσφατη μελέτη του Κωνσταντίνου Τσιτσελίκη προσφέρει μια ολοκληρωμένη και διεσδυτική προσέγγιση με επίκεντρο την έννοια της εδαφικότητας και τη συμβολική αποτύπωσή της σε συνάρτηση με την πορεία εδαφικής επέκτασης του ελληνικού κράτους.²¹

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, το παρόν άρθρο εξετάζει τις εικόνες της Ευρώπης, όπως αναδύονται μέσα από τις παραστάσεις των ελληνικών γραμματοσήμων κατά την περίοδο 1913-1967, επιχειρώντας να αναδείξει εκείνα τα ιδεολογικά στοιχεία που επιτρέπουν την ανασυγκρότηση των στόχων, τους οποίους υπηρετεί η επιλογή των εν λόγω παραστάσεων, καθώς και του νοήματος που αποδίδεται σε αυτές από τη φιλοτελική κοινή γνώμη. Συνεπώς, το άρθρο εστιάζει τόσο στο επίπεδο της *πρόθεσης* όσο και στο επίπεδο της *πρόσληψης*, με γνώμονα το πλαίσιο που διαμορφώνεται από την ελληνική πολιτική ιστορία της περιόδου. Η αισθητική ανάλυση των επιλεγμένων γραμματοσήμων δεν εμπίπτει στους στόχους της παρούσας μελέτης. Η χρονική περίοδος της μελέτης οριοθετείται από την έκδοση του γραμματόσημου για τους Βαλκανικούς Πολέμους, το οποίο συνιστά ένα ορόσημο στην ελληνική εκδοτική πολιτική για λόγους που θα αναπτυχθούν παρακάτω, και από το Απριλιανό πραξικόπημα του 1967. Σημαντική πηγή για τις επεξεργασίες της παρούσας ανάλυσης αποτέλεσε η αρχαιακή συλλογή του περιοδικού *Φιλοτέλεια*, το οποίο αξιοποιείται διττά: α) ως δευτερογενής πηγή, η οποία χρησιμεύει για την ανασυγκρότηση της διαδικασίας λήψης

19. Βαροδοπούλου, σ. 44.

20. Basil C. Gounaris, “The politics of currency”, σ. 69-84.

21. Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, *Σύννορα, κυριαρχία, γραμματόσημα*, αδημοσίευτη μονογραφία (υπό έκδοση). Ευχαριστώ θερμά τον Κωνσταντίνο Τσιτσελίκη, ο οποίος μου έδωσε πρόσβαση στο υπό δημοσίευση κείμενο της μελέτης του. Η μονογραφία του Κ. Τσιτσελίκη εκδόθηκε ενώ το παρόν άρθρο βρισκόταν στο στάδιο της τελικής διόρθωσης. Η πλήρης αναφορά στο έργο έχει ως εξής: Κ. Τσιτσελίδης, *Σύννορα, κυριαρχία, γραμματόσημα. Οι μεταβολές του ελληνικού εδάφους 1830-1947*, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδης, Πειραιάς 2021. Οι παρούσες παραπομπές αναφέρονται στη σελιδοποίηση του υπό δημοσίευση κειμένου.

αποφάσεων αναφορικά με την έκδοση γραμματοσήμων και με την επιλογή των παραστάσεων επιτρέποντας έτσι τη διατύπωση υποθέσεων σχετικά με την κρατική ιδεολογία και την κυρίαρχη αντίληψη περί πολιτιστικής διπλωματίας, β) ως πρωτογενής πηγή, η οποία φωτίζει το επίπεδο της πρόσληψης και μας επιτρέπει να αναδείξουμε εκφάνσεις του ελληνικού εθνικισμού και τις συνδεόμενες με αυτές αντιλήψεις για τη σχέση της Ελλάδας με την Ευρώπη στην εν λόγω περίοδο.

Ως υλικό ανάλυσης επελέγησαν γραμματόσημα που εμπίπτουν στις ακόλουθες κατηγορίες: α) γραμματόσημα που αναφέρονται στην Ευρώπη ως ενιαία οντότητα, β) γραμματόσημα που αναφέρονται σε μεμονωμένες χώρες της Ευρώπης και σε πτυχές της σχέσης τους με την Ελλάδα, γ) γραμματόσημα που αναφέρονται σε θεσμούς στους οποίους συμμετέχουν ευρωπαϊκές χώρες, δ) γραμματόσημα που αναπαριστούν επιφανείς Ευρωπαίους, οι οποίοι μνημονεύονται είτε για τους δεσμούς τους με την Ελλάδα είτε για τη σταδιοδρομία τους στον πολιτικό, καλλιτεχνικό και επιστημονικό στίβο. Η αρχική αυτή ταξινόμηση συμπληρώνεται με την κατηγοριοποίηση των γραμματοσήμων σε πέντε θεματικούς άξονες: 1) Προστάτιδες Δυνάμεις, 2) Πόλεμος/Κατοχή, 3) Δεσμοί, 4) Επιτεύγματα, 5) Ολοκληρωτισμός (βλ. Πίνακα 1).

I. Κυρίαρχη ιδεολογία και θεματικός προσανατολισμός στην εκδοτική πολιτική του ελληνικού κράτους 1913-1967

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους σκοπούς της ανάλυσης μας παρουσιάζει η διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την επιλογή των θεμάτων και των παραστάσεων των ελληνικών γραμματοσήμων. Αρχικά, η αρμοδιότητα της έκδοσης γραμματοσήμων ανήκε στο υπουργείο Οικονομικών, το οποίο προχώρησε στη σύσταση μόνιμης φιλοτελικής επιτροπής με γνωμοδοτικό ρόλο το 1929. Στην επιτροπή αυτή μετείχε και εκπρόσωπος της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας.²² Το 1934 συστήθηκε και επισήμως με νόμο το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο, το οποίο εισηγείτο αναφορικά με την επιλογή των παραστάσεων. Η έγκριση της τελικής μακέτας του εκάστοτε γραμματοσήμου επαφίετο στο υπουργείο, στο οποίο υπάγονταν οι ταχυδρομικές υπηρεσίες. Σε αρ-

22. Βλ. σχετικά και *Φιλοτέλεια*, αρ. 56/1929, σ. 221.

κετές περιπτώσεις, όμως, ο τελευταίος λόγος ανήκε στο υπουργείο Εξωτερικών, όταν επικρατούσε η άποψη πως η επιλογή μιας παράστασης συνδεόταν άμεσα με την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής ή τις διπλωματικές σχέσεις της χώρας.²³ Στα πρώτα χρόνια μετά τη συγκρότησή της, η ΕΦΕ προσπαθούσε να κατοχυρώσει το ρόλο της στη διαδικασία εκδόσεως γραμματοσήμων εκφράζοντας συχνά τη διαμαρτυρία της για τη μη συμπερίληψή της στις σχετικές αποφάσεις.

Η επιλογή των θεμάτων στη δεκαετία του 1920, ιδιαίτερα αναφορικά με τη θεματική της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, προκαλεί συχνά τις αντιδράσεις της φιλοτελικής κοινότητας ως προς τις ακολουθούμενες διαδικασίες, οι οποίες δεν εμπίπτουν σε ένα θεσμικό πρότυπο και αποκλείουν ενίοτε τους εκπροσώπους της ΕΦΕ από τη λήψη αποφάσεων. Η έκδοση του γραμματοσήμου για τον Φαβιέρο αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα. Σύμφωνα με την αρθρογραφία της *Φιλοτέλειας*, η συγκεκριμένη έκδοση «ριφθείσα παρά τινών ανεπισήμων κύκλων, κατωρθώθη διά δημοσιογραφικού θορύβου να εμφανισθή ως υιοθετηθείσα παρά της αρμοδίας κρατικής υπηρεσίας η οποία εν τη πραγματικότητι ουδεμίαν γνώσιν έχει του πράγματος»,²⁴ ενώ στη συνέχεια το περιοδικό κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η έκδοση αποτέλεσε απόφαση του υπουργείου Εξωτερικών χωρίς να είναι ενήμερες οι αρμόδιες για την εκδοτική πολιτική υπηρεσίες.²⁵ Στην πραγματικότητα, η έκδοση είχε αποφασιστεί από δεκαμελή επιτροπή, με πρόεδρο τον τότε Δήμαρχο Αθηναίων, Σπύρο Πάτση, η οποία είχε συγκροτηθεί από το υπουργείο Εξωτερικών για το σχεδιασμό του επετειακού εορτασμού, ενώ η αρμόδια Διεύθυνση του υπουργείου Συγκοινωνιών αγνοούσε τις σχετικές ενέργειες μέχρι και λίγους μήνες πριν την επίσημη κυκλοφορία της σειράς.²⁶ Η συμμετοχή του προέδρου της ΕΦΕ στην επιτροπή που διαμόρφωσε τα γραμματόσημα της σειράς για το Ναυαρίνο χαιρετίστηκε από την *Φιλοτέλεια* «ως πρώτην νίκην των αγώνων της Εταιρίας διά την συνεργασίαν αυτής μετά του επισήμου Κράτους».²⁷

23. Βαρδοπούλου, σ. 129.

24. «Τα γραμματόσημα του Φαβιέρου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 31/1927, σ. 6.

25. «Τα αναμνηστικά γραμματόσημα του Φαβιέρου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 32/ 1927, σ. 29.

26. Βαρδοπούλου, σ. 288.

27. «Τα αναμνηστικά γραμματόσημα του Ναυαρίνου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 31/1927, σ. 17.

Συνολικά, στη διάρκεια της υπό μελέτη περιόδου, η θεσμική διαδικασία που καθιερώθηκε για την έκδοση των γραμματοσήμων δεν ήταν απαλλαγμένη από παρεμβάσεις κυβερνητικών ή άλλων πολιτικών παραγόντων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Βαρδοπούλου: «Ο ελληνικός μηχανισμός εκδόσεων δεν διασφάλιζε, ωστόσο, το αδιάβλητο των διαδικασιών, αφού επιχειρούνταν ή διαπιστώνονταν παρεμβάσεις. Ακόμη και μετά τη σύσταση της Γνωμοδοτικής Επιτροπής, κυβερνητικές παρεμβάσεις διαμόρφωναν ή επιχειρούσαν να διαμορφώσουν την επίσημη εκδοτική πολιτική».²⁸

Ως προς την ιστορική εξέλιξη των επιλεγόμενων παραστάσεων, σημειώνουμε ότι το ελληνικό κράτος εξέδωσε το πρώτο του γραμματόσημο με την κεφαλή του Ερμή το 1861. Ο Ερμής αποτέλεσε, σχεδόν κατά αποκλειστικότητα, το θέμα των ελληνικών γραμματοσήμων μέχρι και τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα.²⁹ Τεχνικοί και οικονομικοί περιορισμοί, που υφίστανται και διεθνώς στη συγκεκριμένη περίοδο, δεν επιτρέπουν σε αυτήν την πρώτη φάση της ελληνικής εκδοτικής πολιτικής τον εμπλουτισμό της με περισσότερες σειρές. Δεν είναι όμως τυχαίο, ότι στα πρώτα 100 χρόνια του ελληνικού εκδοτικού προγράμματος (1861-1961), τα θέματα που αντλούνται από την περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας υπερτερούν ποσοτικά, ενώ η παρουσία τους χαρακτηρίζεται από «αδιάλειπτη» συνέχεια έναντι άλλων ιστορικών περιόδων, όπως είναι η Βυζαντινή περίοδος και οι Νεότεροι Χρόνοι.³⁰ Αναμφισβήτητα, η επιλογή αυτή απορρέει από την εθνική ιδεολογία και την κεντρική θέση της ελληνικής αρχαιότητας τόσο στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στο νεότερο ελληνικό κράτος, όσο και στην εικόνα της Ελλάδας στη Δύση.³¹

28. Βαρδοπούλου, σ. 128.

29. Στο ίδιο, σ. 243.

30. Στο ίδιο, σ. 243, 218. Την κυριαρχία της ελληνικής αρχαιότητας στη θεματολογία των ελληνικών γραμματοσήμων μέχρι και το 1974 διαπιστώνει και η μελέτη του Γούναρη, Γουναρίσ, ό. π., σ. 71.

31. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και γλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, σ. 285-315. Γιάννης Χαμηλάκης, *Το έθνος και τα ερείπιά του. Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα* (Μετάφραση Νεκτάριος Καλαϊτζής). Εκδόσεις του εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2012. Βλ. και Νάσια Πακωβάκη, *Ευρώπη μέσω Ελλάδας. Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση, 17ος-18ος αιώνας*, Εστία, Αθήνα 2011.

Εικόνα 1: Φύλλο γραμματοσήμων «Εκστρατεία 1912». Πηγή: Φιλοτελικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

Η άλλη όψη αυτής της επίμονης επίκλησης της ελληνικής αρχαιότητας ως στοιχείο ταυτότητας είναι η επιφυλακτικότητα απέναντι στη χρήση προτύπων από την ευρωπαϊκή καλλιτεχνική παράδοση³² στις παραστάσεις των ελληνικών γραμματοσήμων. Η θέση αυτή εκφράζεται emphaticά από τη *Φιλοτέλεια* το 1935, σε άρθρο για την ενδεδειγμένη «*γραμματοσημολογική πολιτική του Κράτους*», στο οποίο ασκείται κριτική στην υιοθέτηση στοιχείων από «*την τέχνην της Αναγεννήσεως ή του εξπρεσιονισμού*» στα ελληνικά γραμματόσημα. Με αφετηρία την άποψη ότι «*Η Ελλάς είναι σεβαστή και παρέχει ενδιαφέρον μόνον λόγω της αρχαίας κλασικής της εποχής*», ο αρθρογράφος αποφαίνεται πως «*Αι διαδοχικάί μας εκδόσεις γραμματοσήμων πρέπει να εμπνέονται είτε από γνήσιον κλασικισμόν είτε από την βυζαντινήν ή την λαϊκήν μας τέχνην. Δεν είναι νοητόν ν' αποδίδωμεν αρχαίας μυθολογικάς παραστάσεις διά κυβιστικών ή εξπρεσιονιστικών σχεδιασμάτων*».³³

Η έκδοση για τη Βαλκανική Εκστρατεία του 1912, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1913, λίγο πριν τη λήξη του Β' Βαλκανικού Πολέμου, συνιστά ένα ορόσημο στο ελληνικό εκδοτικό πρόγραμμα διότι ήταν η πρώτη φορά, με την εξαίρεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, που εντασσόταν σε αυτό ένα θέμα της συγχρονίας.³⁴ Εκτός όμως από την επιλογή του θέματος, η σειρά αυτή αποτελεί και ένα ορόσημο ως προς την έκφραση της εθνικής ιδεολογίας, καθώς πρόκειται για τα πρώτα γραμματόσημα του ελληνικού κράτους που ενσωματώνουν συμβολικά τη βυζαντινή περίοδο.³⁵ Παράλληλα προς τη σύνδεση της ελληνικής αρχαιότητας με τη βυζαντινή περίοδο ως στοιχείων συνέχειας της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, οι παραστάσεις της σειράς προβάλλουν και το στοιχείο της στρατιωτικής ισχύος του ελληνικού κράτους στη δεδομένη συγκυρία.³⁶

Από την κατηγοριοποίηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας προκύπτει ότι ο κυρίαρχος –ως προς το πλήθος των γραμματοσήμων– θεματικός άξονας, αναφορικά με την αναπαράσταση

32. Σχετικά με τις εκφάνσεις του αντιδυτικισμού στην ελληνική πνευματική ζωή, με αναφορά στις προσλήψεις της Ευρώπης βλ. Έφη Γαζή, *Άγνωστη χώρα. Ελλάδα και Δύση στις αρχές του 2ού αιώνα*, Πόλις, Αθήνα 2020.

33. «Τεχνική και αισθητική κριτική των παραστάσεων των νέων ελληνικών αεροπορικών γραμματοσήμων», *Φιλοτέλεια*, αρ. 129/1935, σ. 123-124.

34. Βαρδοπούλου, σ. 268.

35. Στο ίδιο, σ. 279.

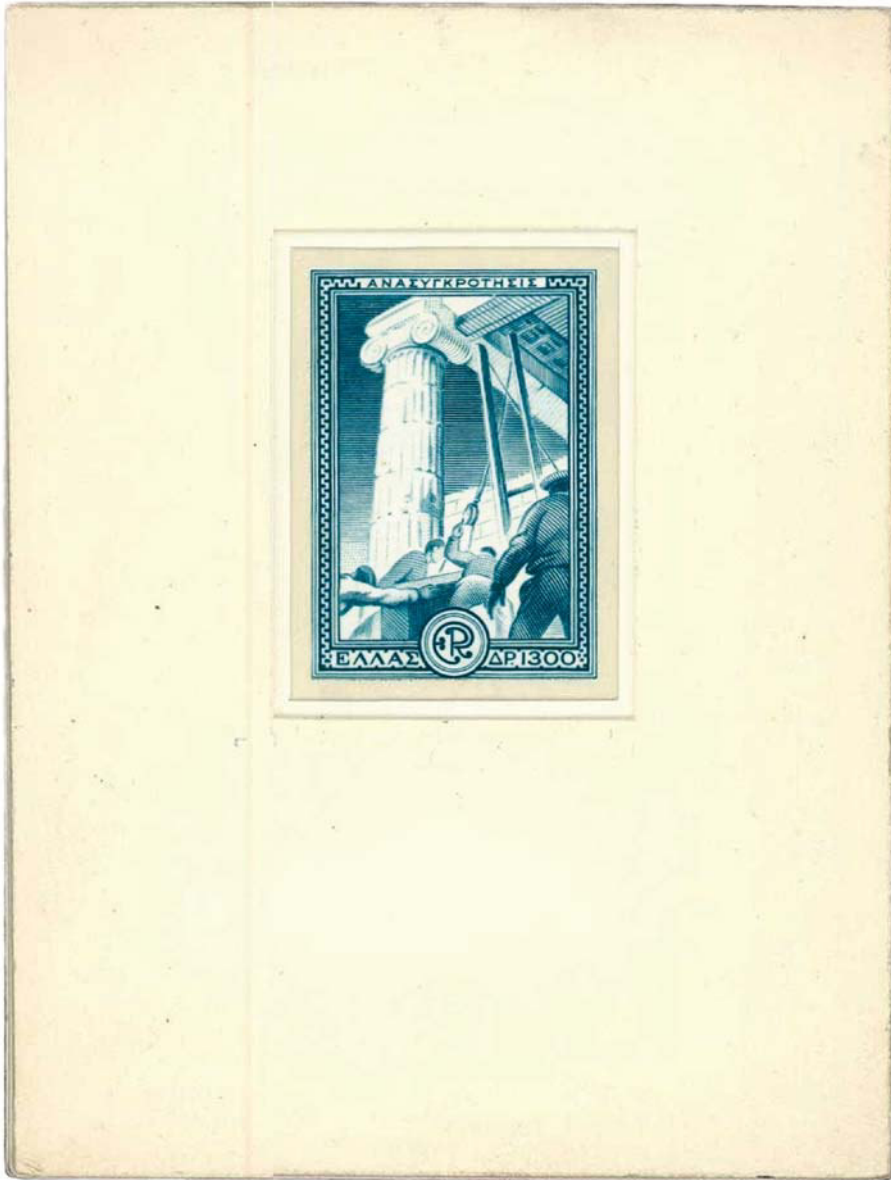
36. Τσιτσελίκης, σ. 98.

των σχέσεων με την Ευρώπη στο ελληνικό εκδοτικό πρόγραμμα της περιόδου 1913-1967, είναι αυτός των δεσμών με τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίοι νοηματοδοτούνται με αναφορά σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που εκτείνεται από τις αερομεταφορές και τις αθλητικές διοργανώσεις μέχρι τους δυναστικούς γάμους. Ωστόσο, τα γραμματόσημα που εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία είναι ετεροβαρή ως προς τους συμβολισμούς και τη νοηματοδότησή τους, με αρκετά από αυτά να γίνονται αντιληπτά ως συμβατικές, διεκπεραιωτικές εκδόσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναμνηστική έκδοση για τους 24ους Βαλκανικούς Αγώνες του 1965, την έκδοση της οποίας δεν θεωρούσε σκόπιμη η φιλοτελική κοινότητα ως μη εκφράζουσα ένα γεγονός που να αξίζει να μνημονευθεί στο ελληνικό εκδοτικό πρόγραμμα. Αλλά και η κοινή έκδοση 19 ευρωπαϊκών χωρών EUROPA - CEPT, η οποία εκδίδεται σε ετήσια βάση από το 1960, αντιμετωπίζεται με αρκετή αμφιθυμία λόγω των περιορισμών που υπάρχουν στο σχεδιασμό της, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω. Συνεπώς, η ιδεολογική και συμβολική βαρύτητα αυτού του θεματικού άξονα θα πρέπει να σχετικοποιηθεί αρκετά.

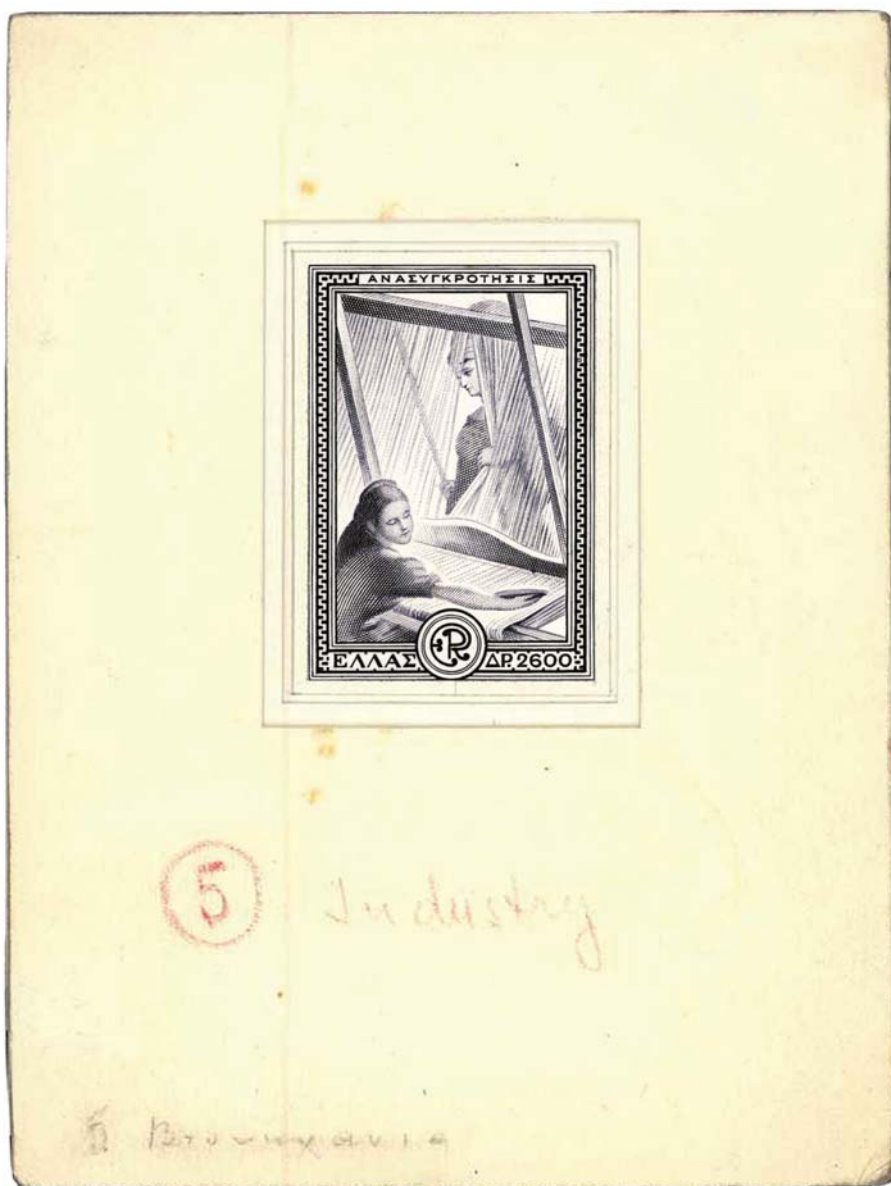
Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί η σειρά της «Ανασυγκρότησης» (1951), η οποία εμπίπτει, με βάση την κατηγοριοποίησή μας, στο θεματικό άξονα των δεσμών. Η αντίληψη περί δεσμών με τις ευρωπαϊκές χώρες προκύπτει μέσα από την κοινή συμμετοχή τους στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης και, άρα, μέσα από την κοινή ιδιότητά τους ως αποδεκτών της αμερικανικής βοήθειας. Αντίστοιχες εκδόσεις, οι οποίες, όπως και η ελληνική, αναγράφουν και τα αρχικά ERP (European Recovery Program) πραγματοποιήθηκαν και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που εντάχθηκαν στο Σχέδιο Μάρσαλ. Αργότερα, οι εκδόσεις αυτές θα αποτελέσουν το θέμα «Ευρώπη».³⁷ Έχει ενδιαφέρον ότι η *Φιλοτέλεια* προσλαμβάνει την «Ανασυγκρότηση» πρωτίστως ως ελληνική υπόθεση, «έναν ιστορικών σταθμών εις την εν γένει ζωήν του Ελληνικού Λαού», στην οποία επιφυλάσσεται ένας μάλλον δευτερεύων ρόλος στην αμερικανική πρωτοβουλία: «Συμπαρασάτης και συνεπίκουρος των τεραστίων προσπαθειών μας ήλθεν ανθορμήτως ο Συμμαχικός παράγων».³⁸ Αυτήν την πρόσληψη ενισχύουν και τα μοτίβα από

37. «Ερμής» 2010. Γραμματόσημα Ελλάδος 1861-2009, Κύπρον 1880-2009 και Ταχυδρομική Ιστορία, «Φιλοτελικός Ερμής» Ε.Π.Ε., σ. 160.

38. «Η αναμνηστική σειρά της ανασυγκροτήσεως», *Φιλοτέλεια*, αρ. 308/1951, σ. 63, 68.

Εικόνα 2: Τυπογραφικό δοκίμιο από τη σειρά της Ανασυγκρότησης. Πηγή: Φιλοτελικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

Εικόνα 3: Τυπογραφικό δοκίμιο από τη σειρά της Ανασυγκρότησης. Πηγή: Φιλοτελικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

την αρχαία ελληνική τέχνη που κοσμούν τις παραστάσεις της σειράς.

Ο δεύτερος σημαντικότερος –πάντοτε με βάση τον αριθμό των γραμματισμάτων που εμπίπτουν σε αυτόν– θεματικός άξονας είναι αυτός του *Πολέμου/Κατοχής*. Συνολικά, αυτός ο θεματικός άξονας εμπεριέχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές προσλήψεις των σχέσεων με τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες ποικίλλουν από σχέσεις συμμαχίας και συνδρομής μέχρι σχέσεις εχθρότητας και επιβουλής. Με εξαίρεση τους Βαλκανικούς Πολέμους –η νικηφόρα έκβαση των οποίων αποτυπώνεται στην έκδοση του 1913– όλα τα γραμματισμάτα αυτής της ενότητας αναφέρονται στη συμμετοχή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αξίζει να σημειωθεί πως, κατά τη συγκεκριμένη περίοδο αναφοράς, το ελληνικό κράτος δεν προχώρησε στην έκδοση γραμματισμάτων που να αναφέρονται στο γεγονός του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου, το ελληνικό κράτος προχώρησε στην επισήμανση 25 γραμματισμάτων με την ένδειξη «Ελληνική Διοίκησης» θέλοντας να προβάλλει τις νίκες του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο, ενώ τα συγκεκριμένα γραμματισμάτα θα χρησιμοποιούνταν για τις ταχυδρομικές ανάγκες των περιοχών που τελούσαν υπό τον έλεγχο των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων (Άγιοι Σαράντα, Κορυτοιά, Δέλβινο, Αργυρόκαστρο).³⁹ Παρά την πάγια αντίθεση της ΕΦΕ στην πρακτική των επισημάνσεων, η συγκεκριμένη απόφαση έτυχε θερμής υποδοχής «λόγω του υψίστης σημασίας εθνικού γεγονότος» με την *Φιλοτέλεια* να προτείνει μάλιστα η σειρά αυτή να πάρει την ονομασία «*ΣΕΙΡΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ των ελληνικών αυτών μερών από τον βάρβαρον ιταλικόν ζυγόν*».⁴⁰ Επαινέθηκε επίσης η επιλογή βυζαντινής γραμματισσειράς για την επισήμανση, η οποία σύμφωνα με τη *Φιλοτέλεια* «*έφερεν εις την μνήμην μας την παρομοίαν έκδοσιν του 1912-13*», ενώ συγχρόνως αποτελούσε ένδειξη σεβασμού προς «*την παράδοση εις την έκδοσιν των πολεμικών μας γραμματισμάτων*».⁴¹ Σημείωνε επίσης πως αξιωματικοί και στρατιώτες «*κατά χιλιάδας*» έσπευδαν να προμηθευθούν τη σειρά αυτή «*δι' ανάμνησιν της Νικηφόρου εκστρατείας*».⁴²

39. Τσιτσελίκης, σ. 151.

40. «Η σειρά της ελευθερίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 190-191/1940.

41. «Πρακτικά της ΚΑ΄ Τακτικής Γενικής Συνελεύσεως», *Φιλοτέλεια*, αρ. 192-193/1941, σ. 2.

42. *Φιλοτέλεια*, αρ. 192-193/1941, σ. 11.

Ο τρίτος ως προς το πλήθος των σχετικών γραμματισμών θεματικός άξονας είναι αυτός των *προστατιδών δυνάμεων*.⁴³ Σε αυτόν το θεματικό άξονα συναντάμε φιλέλληνες που συνδέθηκαν με την Ελληνική Επανάσταση (Λόρδος Βύρωνας, Κάρολος Φαβιέρος), το κομβικό γεγονός της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου και τα πρόσωπα των τριών Ναυάρχων που τέθηκαν επικεφαλής των ευρωπαϊκών στόλων, καθώς και τη Μάχη της Κρήτης, όπου προβάλλεται η συμβολή των χωρών της Κοινοπολιτείας (Μ. Βρετανίας, Αυστραλίας, Νέας Ζηλανδίας) με τις αντίστοιχες σημαίες να πλαισιώνουν το χάρτη της Κρήτης. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι αναφορές στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου ή στις Προστατίδες Δυνάμεις απουσιάζουν από την αναμνηστική έκδοση του 1930 για την εκατονταετηρίδα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, η οποία περιελάμβανε αποκλειστικά ελληνικά θέματα.

Σε κάθε περίπτωση, η ερμηνεία των επιλεγμένων παραστάσεων είναι πληρέστερη εφόσον ληφθούν υπόψη τυχόν μεταβολές που εμφανίζονται στην απόδοση του ίδιου θέματος με το πέρασμα του χρόνου. Ένα τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να προσφέρει η σύγκριση μεταξύ της έκδοσης Ιονικής του 1939 για την Ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα και της επετειακής έκδοσης για τα 100χρονα της Ένωσης. Στην έκδοση του 1939, η μορφή της βασίλισσας Βικτωρίας αποτελεί αναφορά στην βρετανική κυριαρχία και στο γεγονός της παραχώρησης των Επτανήσων στην Ελλάδα. Σύμφωνα με δημοσίευμα του αμερικανικού τύπου, ήταν η πρώτη φορά που Βρετανός μονάρχης απεικονιζόταν σε γραμματόσημο το οποίο δεν είχε εκδοθεί στη Μ. Βρετανία ή στις βρετανικές αποικίες.⁴⁴ Στην έκδοση του 1964, δεν υπάρχουν συμβολικές αναφορές στο βρετανικό ρόλο.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο προς τιμήν ξένου πολιτικού ηγέτη είναι αυτό που εκδίδεται για το θάνατο του Αμερικανού προέδρου Φραγκλίνου Ρούζβελτ, το Δεκέμβριο του 1945.⁴⁵ Για την *Φιλοτέλεια*, ο Ρούζβελτ υπήρξε ο «*πρωτοουργός της Νίκης, και ο ακάματος*

43. Για τη συγκρότηση και την εξέλιξη της έννοιας «προστατίδες δυνάμεις» στην ελληνική δημόσια σφαίρα, βλ. Κατερίνα Γαρδίκια, *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999.

44. *Φιλοτέλεια*, αρ. 175-176/1939, σ. 105.

45. «Πένθιμη αναμνηστική έκδοση για το θάνατο του προέδρου των ΗΠΑ», Φραγκλίνου Ρούζβελτ, *Ερμής*, σ. 148.

Εικόνα 4: Τυπογραφικό δοκίμιο από τη σειρά «Μάχη της Κρήτης». Πηγή: Φιλοτελικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

συντελεστής αυτής», καθώς και ο «από μακροστάτης οικογενειακής παραδόσεως ο μεγαλύτερος Φιλέλλην της Αμερικής».⁴⁶

Η έκδοση για το «Παιδομάζωμα» (1949) και εκείνη για τον Ίμρε Νάγκυ (1959) αποτελούν χαρακτηριστικές περιπτώσεις παρέμβασης του υπουργείου Εξωτερικών στο εκδοτικό πρόγραμμα των γραμματοσήμων.⁴⁷ Επίσης, το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο του υπουργείου Συγκοινωνιών αποκλείστηκε από την επιλογή των παραστάσεων της αναμνηστικής σειράς για την ίδρυση του NATO (1954), η οποία έγινε από το υπουργείο Εξωτερικών και το Γενικό Επιτελείο Στρατού προς δυσαρέσκεια των φιλοτελιστών.⁴⁸ Αξίζει να σημειωθεί πως για το σχεδιασμό της σειράς του «Παιδομαζώματος», το υπουργείο Συγκοινωνιών προκήρυξε δημόσιο διαγωνισμό για τρία γραμματόσημα με χρηματικό βραβείο δύο εκατομμυρίων δραχμών για το καθένα, στον οποίο συμμετείχαν τέσσερεις καλλιτέχνες.⁴⁹

Ο Ψυχρός Πόλεμος των γραμματοσήμων κορυφώθηκε το 1959 με την έκδοση από την Σοβιετική Ένωση γραμματοσήμου με τη μορφή του Μανώλη Γλέζου, ο οποίος είχε συλληφθεί το 1958 και παραπέμφθηκε σε δίκη τον επόμενο χρόνο με βάση το νόμο περί κατασκοπείας.⁵⁰ Το σοβιετικό γραμματόσημο είχε ως φόντο την Ακρόπολη και ανέγραφε «*Ελευθερία στους Έλληνες πατριώτες*».⁵¹ Η απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης ήρθε με την έκδοση γραμματοσήμου για τον Ούγγρο πρωθυπουργό Ίμρε Νάγκυ, ο οποίος είχε εκτελεστεί το 1958 μετά την καταστολή από τους Σοβιετικούς της ουγγρικής εξέγερσης το 1956. Της έκδοσης προηγήθηκε ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης, σε έντονο ύφος, το οποίο υποστήριζε πως το γραμματόσημο για το Μανώλη Γλέζο υπήρξε το αποκορύφωμα μιας σειράς προκλήσεων της σοβιετικής πλευράς. Σύμφωνα με το ελληνικό ανακοινωθέν:

46. «Φραγκλίνος Ντελάνο Ρούζβελτ», *Φιλοτέλεια*, αρ. 242-243/1945, σ. 23.

47. Βαρθολοπούλου, σ. 129.

48. Α. Παταγάνας, «Η αεροπορική σειρά του NATO», *Φιλοτέλεια*, αρ. 324/ 1954, σ. 21-22.

49. «Η σειρά διά το παιδομάζωμα», *Φιλοτέλεια*, αρ. 282-283/1948, σ. 63.

50. Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Καστανιώτης, Αθήνα 2008, σ. 206.

51. *Ερμής*, σ. 179.

Η έκδοσις όμως και κυκλοφορία γραμματοσήμου δια του οποίου προβάλλεται και εξυμνείται Έλλην υπήκοος, καταδικασθείς εις 5ετή φυλάκισιν κατόπιν δημοσία διεξαχθείσης δίκης, αποτελεί πράξιν όλως αήθη εις τας διεθνείς σχέσεις και απολύτως απαράδεκτον, διότι δι' αυτής συκοφαντείται η ελληνική Δικαιοσύνη και υβρίζεται η ελληνική Πολιτεία. Η ενέργεια αυτή υπερβαίνει τα όρια, τα οποία και εις ανωμάλους διεθνείς περιστάσεις συνήθισαν να σέβονται αι Κυβερνήσεις. Τον κανόνα αυτόν απεφάσισεν η σοβιετική Κυβέρνησις να τον καταργήση. Η ελληνική Κυβέρνησις ουδέποτε προέκαλεσε και ουδέποτε διενεώθη να αναμειχθή εις τα εσωτερικά της Σοβιετικής Ενώσεως. Προφανώς η Μόσχα πιστεύει ότι οι ισχυροί δικαιούνται να διεκδικούν υπέρ εαυτών και εις βάρος των μικροτέρων χωρών παν μέσον αποβλέπον εις την υπονόμωσιν του εσωτερικού των καθεστώτος. Η ελληνική Κυβέρνησις είναι υποχρεωμένη να αμυνθή δι' όλων των εις την διάθεσιν της πολιτικών μέσων κατά της απαράδεκτου αυτής τακτικής.⁵²

Οι περιπέτειες της ελληνικής έκδοσης για τον Έμρε Νάγκυ αντανακλούν τόσο την άμεση σύνδεση της εκδοτικής πολιτικής με την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής όσο και την ελλιπή γνώση και προετοιμασία των ελληνικών αρχών σε εκδόσεις που αφορούν σε ξένες προσωπικότητες. Έτσι, τα γραμματόσημα της σειράς κυκλοφόρησαν με λανθασμένη την αναγραφή του επωνύμου –εκτυπώθηκαν με την αναγραφή Naghi αντί Nagy– αστοχία που επισημάνθηκε με δηκτικό τρόπο από τις ελληνικές εφημερίδες με πρώτη την *Εστία*. Τα δύο γραμματόσημα της σειράς κυκλοφόρησαν στις 8 και 9 Δεκεμβρίου 1959, για να αποσυρθούν «απροόπτως» χωρίς να δημοσιοποιηθούν οι λόγοι που υπαγόρευσαν αυτήν την επιλογή, όπως σημείωνε η *Φιλοτέλεια*, στις 18 Δεκεμβρίου.⁵³ Αξίζει να σημειωθεί πως η ζήτηση της σειράς ήταν αυξημένη στις ΗΠΑ, ενώ στα ουγγρικά ταχυδρομεία είχε δοθεί εντολή να επιστρέφουν την αλληλογραφία που έφερε το συγκεκριμένο γραμματόσημο.⁵⁴ Η απόσυρση της σειράς υπήρξε αποτέλεσμα διαβουλεύσεων μεταξύ της ελληνικής και της σοβιετικής κυβέρνησης, που κατέληξαν στην αμοιβαία απόσυρση των επίμαχων γραμματοσήμων.

Το 1960 εκδίδεται το πρώτο γραμματόσημο της σειράς για την «*Ταχυδρομική Ένωση Ευρώπης*», η οποία είχε συσταθεί το 1959 με τη συμμετοχή 19 χωρών μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Η έκδοση θα αποτελείτο από «εν

52. Παρατίθεται στο «Η αναμνηστική σειρά Έμρε Νάγκυ», *Φιλοτέλεια*, αρ. 359/1959, σ. 127.

53. *Φιλοτέλεια*, ό. π., σ. 128. Και *Ερμής*, σ. 179.

54. *Ο. π.*

Εικόνα 5: Τυπογραφικό δοκίμιο από τη σειρά Τιμωρ Νάγκυ. Πηγή: Φιλatéλικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

ομοιόμορφον γραμματόσημον από τας εκτός του παραπετάσματος» ευρωπαϊκές χώρες που αποτελούσαν τα μέλη της Ένωσης.⁵⁵ Το πρώτο γραμματόσημο της σειράς Euro-CEPT σχεδιάστηκε από Φινλανδό καλλιτέχνη, ο οποίος επέλεξε τη συμβολική παράσταση του τροχού με τις 19 ακτίνες ως βασικό μοτίβο της έκδοσης.⁵⁶ Η ομοιομορφία της σειράς και η μη δυνατότητα τροποποίησης των εικόνων από τις εθνικές εκδοτικές αρχές αποτέλεσε πηγή δυσαρέσκειας στα επόμενα χρόνια. Η *Φιλοτέλεια* δημοσίευσε επανειλημμένα πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες θα υιοθετείτο από την Ταχυδρομική Ένωση Ευρώπης εισήγηση του Γενικού Διευθυντή των Ελληνικών Ταχυδρομείων, Ι. Φραγκάκη, να υπάρχει δυνατότητα διαφοροποίησης των παραστάσεων από τις συμμετέχουσες χώρες.⁵⁷ Οι πληροφορίες όμως αυτές δεν επιβεβαιώθηκαν εκ του αποτελέσματος. Η πρόσληψη των παραστάσεων της σειράς ποικίλλει. Έτσι, η παράσταση της σειράς του 1961, η οποία απεικόνιζε σμήνος 19 περιστερών, θεωρήθηκε «*Λαμπρός συμβολισμός της ενότητας των 19 χωρών*».⁵⁸ Αντίθετα, τα σχόλια της *Φιλοτέλειας* για τη σειρά του 1963, ήταν ιδιαίτερα καυστικά: «*Ομολογουμένως είναι ατυχεστάτη η παράσταση επί της εκδόσεως της Ευρώπης η οποία εικονίζει δήθεν την ενότητα των χωρών μελών της Οργανώσεως ταύτης. Βεβαίως δεν αιτιώμεθα διά το κακόγουστον αυτό σχέδιον την Ελληνικήν Ταχυδρομικήν Υπηρεσίαν, εφ' όσον αυτή απλώς ηρέσθη εις το να συμμορφωθή με το σχέδιον το εγκριθέν...*».⁵⁹

Το 1963 η Φιλοτελική Εταιρεία Κατερίνης υπέβαλε υπόμνημα προς τη Γενική Διεύθυνση Ταχυδρομείων, με το οποίο πρότεινε την έκδοση αναμνηστικής σειράς για την υπογραφή της συμφωνίας Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Στην πρότασή της, η ΦΕ Κατερίνης τόνιζε ότι η Συμφωνία Σύνδεσης αποτελούσε «*σταθμόν εις την οικονομικοπολιτικήν εξέλιξιν*» της χώρας, θέση την οποία προσυπέγραφε και η *Φιλοτέλεια*.⁶⁰ Όμως, τελικά, στο εκδοτικό πρόγραμμα δεν εντάχθηκε κάποια αναμνηστική σειρά για τη Συμφωνία Σύνδεσης.

55. *Φιλοτέλεια*, αρ. 359/1960, σ. 8. Σχετικά με τη σειρά EUROPA-CEPT, βλ. και Βαρδοπούλου, σ. 320.

56. «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον 'EUROPA'», *Φιλοτέλεια*, αρ. 363/1960, σ. 99.

57. «Τα νέα γραμματόσημα Euro-CEPT του 1961», *Φιλοτέλεια*, αρ. 367/1961, σ. 66. «Αι εκδόσεις των γραμματοσήμων Ευρώπης», *Φιλοτέλεια*, αρ. 369/1961, σ. 110.

58. «Τα νέα ελληνικά γραμματόσημα Ευρώπης (CEPT) δια το 1961», *Φιλοτέλεια*, αρ. 368/1961, σ. 80.

59. «Τα κλειδιά των σαφελοκουπιών», *Φιλοτέλεια*, αρ. 383/1963, σ. 121.

60. *Φιλοτέλεια*, αρ. 380/1963, σ. 93.

Πίνακας 1:

Εικόνες της Ευρώπης στα γραμματόσημα του ελληνικού κράτους 1913-1967

A/A	Τίτλος	Έτος κυκλοφορίας ⁶¹	Περιγραφή Παράστασης	Κατηγορία	Θεματικός Άξονας
	Έκδοση για την «Εκστρατεία 1912»	1913	α) Σύνθεση με την Ακρόπολη και τη Σαλαμίνα. Στο κέντρο προβάλλει ο Σταυρός του Μ. Κωνσταντίνου. Αναγράφεται η φράση «Εν Τούτω Νίκα» β) Ο Αετός της Νίκης (λεπτομέρεια από ψηφιδωτό στην Κωνσταντινούπολη)/ Εναλλακτική ερμηνεία: Αλληγορική παράσταση της νίκης του Δία επί της γης (παράσταση από αρχαίο νόμισμα)	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος/Κατοχή
1	Αναμνηστική Έκδοση για την εκατονταετηρίδα από το θάνατο του Λόρδου Βύρωνος στο Μεσολόγγι	1924	α) Προσωπογραφία του Λόρδου Βύρωνος με βάση πίνακα του Thomas Phillips β) Υποδοχή του Λόρδου Βύρωνος στο Μεσολόγγι με βάση τον πίνακα του Θ. Βρυζάκη	Επιφανείς Ευρωπαίοι	Προστάτιδες Δυνάμεις
2	Έκδοση «Αεροεπρέσσο» ⁶² («Πατακόνια»)	1926	Υδροπλάνο και υδροσκάφη σε πτήση πάνω από τα ακόλουθα: α) ακρωτήριο Σουνίου, β) Ακρόπολη, γ) χάρτη της αεροπορικής διαδρομής Μπρίντιζι-Αθήνα – Κων/πολη	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
3	Αναμνηστική έκδοση Φαβιέρου	1927	Προτομή του στρατηγού Φαβιέρου σε μετάλλιο με βάση γλυπτό του David d' Angers και άποψη της Ακρόπολης	Επιφανείς Ευρωπαίοι	Προστάτιδες Δυνάμεις

61. Οι πληροφορίες σχετικά με την ονομασία και το έτος κυκλοφορίας των γραμματοσήμων αντλούνται από την έκδοση «Ερμής» 2010. *Γραμματόσημα Ελλάδος 1861-2009, Κύπρου 1880-2009 και Ταχυδρομική Ιστορία*, «Φιλοτελικός Ερμής» Ε.Π.Ε.

62. Το 1933 ακολούθησε έκδοση της ίδιας σειράς με την επισήμανση «IV Έκθεσις της Ανατολής Βαρί 1933», *Ερμής*, σ. 112. Η σειρά αυτή δεν ετέθη, τελικά, σε κυκλοφορία, μετά από παρέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

4	Αναμνηστική έκδοση για την εκατονταετηρίδα από τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου	1927, 1928	Από τις 5 παραστάσεις της σειράς, οι 3 απεικονίζουν τα πορτρέτα των ναυάρχων Δεργινύ, Κόδριγκτον & Χέυδεν	Επιφανείς Ευρωπαίои/ Σχέσεις με ευρωπαϊκές χώρες	Προστάτιδες Δυνάμεις
5	Αεροπορική έκδοση «Ζέπελιν» ⁶³	1933	Το αερόπλοιο «Graf Zeppelin LZ-127» σε πτήση πάνω από την Ακρόπολη	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
6	Έκδοση «Αεροεσπρέσσο»	1933	Οι επτά παραστάσεις της σειράς περιλαμβάνουν μοτίβα αεροσκαφών και αεροπόρων σε συνδυασμό με παραστάσεις του Ερμή, ελληνικών τόπων και του χάρτη των αεροπορικών γραμμών της «Aeroespresso»	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
7	Αναμνηστική Έκδοση «Γάμων»	1938	Απεικονίζονται ο τότε διάδοχος Παύλος και η πριγκίπισσα Φρειδερίκη-Λουίζα του Αννόβερου	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
8	Αναμνηστική Έκδοση για τη Βαλκανική Συνδιάσκεψη	1938	Απεικονίζονται οι θυρεοί των 4 χωρών που μετείχαν στη Συνδιάσκεψη (Ελλάδα, Τουρκία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία)	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
9	Αναμνηστική Έκδοση «Ιονική». Έκδοση για τα 75 χρόνια της Ένωσης των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα	1939	Μία από τις τρεις παραστάσεις της σειράς απεικονίζει τις προτομές του βασιλιά Γεωργίου Α' και της βασίλισσας Βικτωρίας σε πλαίσιο του Αριστείου του Τάγματος της Περικνημίδος	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Προστάτιδες Δυνάμεις
10	Αναμνηστική Έκδοση για τους Αγώνες της 10 ^{ης} Βαλκανιάδος στην Αθήνα	1939	Μορφές αθλητών από αρχαίες ελληνικές παραστάσεις	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί

63. Αποτελεί τη δεύτερη προνομιακή έκδοση της εταιρείας «Aeroespresso Italiana», *Ερμής*, σ. 120.

11	Αναμνηστική Έκδοση «Β΄ Διαβαλκανική»	1940	Απεικονίζονται οι θυρεοί των 4 χωρών που μετείχαν στη Συνδιάσκεψη (Ελλάδα, Τουρκία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία)	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
12	Έκδοση της Κατοχικής Κυβέρνησης για τον βομβαρδισμό Πειραιώς	1944	Στα προϋπάρχοντα γραμματόσημα «Τοπία» 1942 και «Άνεμου» 1943 προστέθηκε η επισημανση «ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ 11-1-1944»	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος
13	Αναμνηστική Έκδοση «ΔΟΞΑΣ». Έκδοση για την απελευθέρωση από τα στρατεύματα Κατοχής του Άξονα	1945	Βασισμένη στον πίνακα «Η Δόξα των Ψαρών» του Νικόλαου Γύζη	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος/Κατοχή
14	Αναμνηστική Έκδοση «ΟΧΙ».	1945	Σύνθεση με τη σημαία του Ναυτικού να κυματίζει μπροστά από κίονα δωρικού ρυθμού. Στη βάση της σύνθεσης αναγράφεται «ΟΧΙ». 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ '40	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος/Κατοχή
15	Αναμνηστική Έκδοση «ΝΙΚΗΣ». Έκδοση για τη συμμετοχή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	1947-1948	Μεταξύ των 9 παραστάσεων της σειράς, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα: α) Ο τορπιλισμός της «Ελλης» (15/8/1940), β) Ο ελληνικός στρατός στην Αλβανία, γ) Νίκη της ταξιαρχίας στο Ρίμινι, δ) Η μάχη της Κρήτης, ε) ρυμούλκηση εχθρικού υποβρυχίου, στ) Ηρώο του Ελ Αλαμείν	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος/Κατοχή

16	Αναμνηστική Έκδοση για το Παιδομάζωμα	1949	Οι 3 παραστάσεις της σειράς απεικονίζουν: α) πορεία παιδιών στα βουνά με τη συνοδεία έφιππου αντάρτη β) παιδιά πίσω από συρματοπλέγματα που νοσταλγούν την Ελλάδα γ) αρπαγή παιδιού από την αγκαλιά της μητέρας	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Ολοκληρωτισμός
17	Αναμνηστική Έκδοση για τη Μάχη της Κρήτης	1950	Ο χάρτης της Κρήτης πλαισιώνεται δεξιά από την ελληνική σημαία και την προτομή του Γεωργίου Β' και αριστερά από την Αγγλική και τις σημαίες της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Προστάτιδες Δυνάμεις
18	Έκδοση Ανασυγκροτήσεως. Αναφέρεται στη συμμετοχή της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης (European Recovery Program)	1951	Οι 6 παραστάσεις της σειράς συμβολίζουν τη βιομηχανία (εικονίζονται εργοστάσια και μηχανήματα σε λειτουργία), τη γεωργία (εικονίζονται αγροί που καλλιεργούνται με τρακτέρ και η θεά Δήμητρα), την αλιεία (εικονίζεται αλιευτικό σκάφος και Τρίτωνα), τον εξηλεκτρισμό (εικονίζεται χάρτης της Ελλάδας με τους νέους ηλεκτρικούς σταθμούς), την υφαντουργία (εικονίζεται υφάντρια στον αργαλειό καθώς και η Εργάνη Αθηνά) και την ανοικοδόμηση (εικονίζεται αναστήλωση αρχαίου μνημείου). Τα γραμματόσημα της σειράς έφεραν τα αρχικά ERP (European Recovery Program)	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί

19	Αεροπορική αναμνηστική έκδοση για τη συμπλήρωση πενταετίας από την ίδρυση του ΝΑΤΟ	1954	Οι 3 παραστάσεις της σειράς περιλαμβάνουν μια μίξη μορφών από την αρχαία ελληνική τέχνη με εικόνες πολεμικών αεροσκαφών	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί
20	Αναμνηστική Έκδοση «Κύπρου» για την Ένωση με την Ελλάδα. Έκδοση για την προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ για το Κυπριακό.	1954	Μικροφωτογραφημένο κείμενο αποσπάσματος από τα πρακτικά της Βουλής των Κοινοτήτων της 28 ^{ης} Ιουλίου 1954 πλαισιωμένο με πένθος και με μεγάλη μαύρη κηλίδα στο κέντρο του.	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Πόλεμος/Κατοχή
21	Αναμνηστική Έκδοση Ερυθρού Σταυρού	1959	Μία από τις 7 παραστάσεις της σειράς εικονίζει προσωπογραφία του Ερρίκου Ντυνάν	Επιφανείς Ευρωπαίοι	Επιτεύγματα
22	Αναμνηστική Έκδοση «Νάγκυ». Για την 3 ^η επέτειο της Ουγγρικής εξέγερσης	1959	Προσωπογραφία του Τίμπε Νάγκυ. Αναγράφεται η φράση «Ελευθερία εις τους Λαούς».	Επιφανείς Ευρωπαίοι	Ολοκληρωτισμός
23	Πρώτη Έκδοση για ⁶⁴ την Ευρωπαϊκή Ένωση (C.E.P.T – European Postal and Telecommunications Conference)	1960	Αναγράφεται η λέξη EUROPA. Το Ο αντικαθίσταται από οδοντωτό τροχό με 19 ακτίνες	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί
24	Αναμνηστική Έκδοση «Νικηφόρος Φωκάς» για τα 1000 χρόνια από την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς	1961	Ολόσωμη απεικόνιση του βυζαντινού αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά από μικρογραφία χειρογράφου του 15 ^{ου} αιώνα	Επιφανείς Προσωπικότητες	Πόλεμος/Κατοχή
25	Αναμνηστική Έκδοση για τη Σύνοδο Υπουργών του ΝΑΤΟ, η οποία διεξήχθη στην Αθήνα	1962	Στις 4 παραστάσεις της σειράς απεικονίζεται το Ζάμπειο Μέγαρο και μορφές πολεμιστών από την αρχαία ελληνική τέχνη	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί

64. Η έκδοση ΕΥΡΩΠΗ-CEPT θα γίνεται στο εξής σε ετήσια βάση. Οι αναφορές στις επόμενες εκδόσεις δεν έχουν συμπεριληφθεί στον παρόντα κατάλογο για λόγους οικονομίας χώρου και επειδή η μη επιλογή του θέματος της παράστασης από τους ελληνικούς φορείς περιορίζει τη σημασία της συγκεκριμένης σειράς για τους στόχους της παρούσας ανάλυσης.

26	Αναμνηστική Έκδοση για την Εκατονταετηρίδα του Ερυθρού Σταυρού	1963	Μία από τις 4 παραστάσεις της σειράς απεικονίζει προσωπογραφία του Ερρίκου Ντυνάν	Επιφανείς Ευρωπαίοι	Επιτεύγματα
27	Αναμνηστική Έκδοση για τους Γάμους του Βασιλέως Κων/νου και της Άννας-Μαρίας της Δανίας	1964	Εικονίζονται προσωπογραφίες του Κων/νου και της Άννας-Μαρίας	Σχέσεις με Ευρωπαϊκές Χώρες	Δεσμοί
28	Αναμνηστική Έκδοση για τους 24 ^{ους} Βαλκανικούς Αγώνες	1965	Οι 3 παραστάσεις της σειράς περιλαμβάνουν: α) τη σημαία των Βαλκανικών Αγώνων, β) το Μετάλλιο των Βαλκανικών Αγώνων, γ) το Στάδιο Καραϊσκάκη	Συμμετοχή σε θεσμούς	Δεσμοί

II. Η Ευρώπη στην ελληνική δημόσια ιστορία: η ματιά της φιλοτελικής κοινότητας

Στην ενότητα αυτή θα σκιαγραφήσουμε την πρόσληψη από τη φιλοτελική κοινή γνώμη των αναφορών στις σχέσεις της Ελλάδας με την Ευρώπη, όπως αυτές αναδύονται από το επιλεγμένο σώμα γραμματοσήμων. Σημειώνουμε εισαγωγικά ότι η σχετική συζήτηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη διαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας και την εξέλιξη του ελληνικού εθνικισμού. Από το σύνολο των γεγονότων και των εκδόσεων που εμπύπουν στη θεματική, οι σημαντικότεροι σταθμοί που ξεχωρίζουν είναι οι εκδόσεις γύρω από την Ελληνική Επανάσταση και τη συγκρότηση του νεότερου κράτους, καθώς και οι εκδόσεις που αναφέρονται στην εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Το εκδοτικό πρόγραμμα των ετών 1924-1930, με τις σειρές για το Λόρδο Βύρωνα, τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, τον Φαβιέρο και την Ανεξαρτησία, συνιστά μία ενιαία θεματική ενότητα που αναφέρεται στη συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους. Το περιεχόμενο και οι συνδηλώσεις αυτής της ενότητας θα πρέπει να κατανοηθούν υπό το πρίσμα των ιδεολογικών συνεπειών της Μικρασιατικής Καταστροφής. Παράλληλα, οι προσπάθειες οργάνωσης του επετειακού εορτασμού της Εκατονταετηρίδος του ελληνικού κράτους

συνιστούν ένα επιπλέον πλαίσιο ερμηνείας. Η αρχική ιδέα εορτασμού της επετείου των 100 χρόνων της Ελληνικής Επανάστασης διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1899 και άρχισε να εξετάζεται συστηματικά το 1916. Το 1918 συστήθηκε με σχετικό νόμο επιτροπή «*προς πανηγυρισμόν της Εκατονταετηρίδος της Εθνικής Παλιγγενεσίας*». Όμως, τόσο η πολιτική κρίση όσο και η Μικρασιατική περιπέτεια απέτρεψαν τον επετειακό εορτασμό το 1921, με την Επιτροπή της Εκατονταετηρίδος να επιλέγει εν τέλει ως έτος εορτασμού το 1930.⁶⁵ Με τη Μικρασιατική Καταστροφή να σηματοδοτεί το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, η Εκατονταετηρίδα αποσυνδέθηκε από το γεγονός της Επανάστασης, η οποία νοείται ως «ανολοκλήρωτη», και νοηματοδοτήθηκε ως «επισκόπηση της ιστορικής πορείας της σύγχρονης Ελλάδας από τα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι το 1930».⁶⁶

Η σειρά της εκατονταετηρίδος προκάλεσε σκεπτικισμό και δυσαρέσκεια στη φιλοτελική κοινότητα. Η αρθρογραφία της *Φιλοτέλειας* καταλόγιζε στις αρμόδιες υπηρεσίες ότι προέβησαν σε βεβιασμένες ενέργειες χωρίς να ληφθεί υπόψη η έκθεση της γνωμοδοτικής επιτροπής.⁶⁷ Με αυτήν την αφορμή, ο εκπρόσωπος της ΕΦΕ στη Φιλοτελική Επιτροπή του υπουργείου κατέθεσε υπόμνημα της Εταιρείας σχετικά με τους κανόνες που θα έπρεπε να διέπουν την έκδοση γραμματοσήμων εν γένει. Στο υπόμνημα, η ΕΦΕ ασκούσε κριτική στην εκδοτική πολιτική του ελληνικού κράτους υποστηρίζοντας ότι οι ατυχείς χειρισμοί, με κυριότερο τον υπερβολικό αριθμό εκδόσεων, είχαν σαν αποτέλεσμα να μειωθεί σημαντικά η ζήτηση και το κύρος των ελληνικών γραμματοσήμων. Για το λόγο αυτό, η ΕΦΕ συνιστούσε οι μελλοντικές αποφάσεις εκδόσεων να είναι προϊόν «*καθαρώς ταχυδρομικών αναγκών*».⁶⁸ Επιπλέον, η ΕΦΕ έχοντας κατά κύριο λόγο ως προτεραιότητα την ενίσχυση της ζήτησης μεταξύ των ξένων φιλοτελικών κύκλων υποδείκνυε η επιλογή των παραστάσεων να πραγματοποιείται με γνώμονα τις διαθέσεις «*του κοινού, ιδίως του αλλοδαπού του οποίου την περιέργειαν*

65. Βαρδοπούλου, σ. 285-287. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και χλαμύδες*, σ. 488-493. Βλ. σχετικά και, Χρήστος Τριανταφύλλου, «Βενιζελισμός και εθνικό παρελθόν: το έργο της Κεντρικής Επιτροπής Εκατονταετηρίδος, (1928-1933)», *Μνήμων*, 34, 2015, σ. 37-66.

66. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και χλαμύδες*, σ. 506, 507.

67. «Η έκδοσις των αναμνηστικών γραμματοσήμων της εκατονταετηρίδος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 57/1929, σ. 1.

68. «Ποιοι κανόνες πρέπει να διέπουν πάσαν έκδοσιν γραμματοσήμων», *Φιλοτέλεια*, αρ. 63/1930, σ. 88-89.

και το ενδιαφέρον είναι φυσικόν να κινή πολύ περισσότερον η εικόν μιας ιστορικής σκηνης παρά η απλή προσωπογραφία ενός ατόμου του οποίου αγνοεί την ιστορίαν». ⁶⁹

Η απόφαση έκδοσης γραμματοσήμου με αφορμή τη συμπλήρωση ενός αιώνα από το θάνατο του Λόρδου Βύρωνα, κατόπιν πρότασης του Ανδρέα Ανδρεάδη, καθηγητή Δημόσιας Οικονομίας και Στατιστικής στο Παν/μιο Αθηνών, έτυχε ιδιαίτερα θετικής υποδοχής από τους φιλοτελιστές. ⁷⁰ Η έκδοση του γραμματοσήμου εντάχθηκε στο πλαίσιο ενός πλούσιου, σε εκδηλώσεις, προγράμματος, που έλαβε χώρα το 1924 στην Αθήνα, στο Μεσολλόγγι και άλλες πόλεις, με τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων αξιωματούχων. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εκδηλώσεις αυτές προσέλαβαν έντονο φιλοαγγλικό χαρακτήρα στην ελληνική δημόσια σφαίρα. ⁷¹ Η πρόσληψη της έκδοσης χαρακτηρίζεται όμως από αμφισημία σε σχέση με το ρόλο της Ευρώπης κατά την Ελληνική Παλιγγενεσία. Σε κείμενο ⁷² που δημοσιεύεται στη *Φιλοτέλεια* το 1930, ο φιλέλληνας Βύρωνας αντιπαρατίθεται στην επίσημη Ευρώπη αναφορικά με τη στάση έναντι της Ελλάδας. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*Η κραυγή του πόνου της καταδυναστευομένης Ελλάδος, δεν κατόρθωσε να περάση τας θύρας της διπλωματικής, επιφυλακτικής και οκνής Ευρώπης. Διά να την ακούση και την δεχθή απητείτο η καρδιά ενός ποιητού*». Ο συντάκτης του κειμένου σημείωνε, επίσης, πως μετά το θάνατο του Λόρδου Βύρωνα οι ηγεμόνες της Ευρώπης «*αρχίζουν να φοβόνται ότι δεν θα δυνηθούν να ξαναβάλλουν τας τουρκικάς αλύσεις εις τα τέκνα της Ελλάδος*». ⁷³ Ένα χρόνο αργότερα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, σε δημόσια ομιλία του, συμφιλίωνε την ιδέα της Ελευθερίας με την έννοια της Ευρώπης μέσω της μορφής του Βύρωνα

69. «Ποιοι κανόνες πρέπει να διέπουν πάσαν έκδοσιν γραμματοσήμων», *Φιλοτέλεια*, αρ. 64/ 1930, σ. 103.

70. «Τα γραμματόσημα του Βύρωνος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 3-4/1924, σ. 27. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά που περιλαμβάνεται σε επιστολή αναγνώστη προς το περιοδικό ότι το συγκεκριμένο γραμματόσημο εκφράζει και την «*πραγματικήν τάσιν της συναδελφώσεως των λαών και την έκλειψιν του σοβινισμού*». *Φιλοτέλεια*, αρ. 5-6/ 1924, σ. 52.

71. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και γλαμύδες*, σ. 488-502.

72. Το κείμενο του Σπύρου Ραυτόπουλου είχε βραβευθεί σε διεθνή διαγωνισμό που είχε προκηρύξει το φιλοτελικό περιοδικό *La Revista Filatelica d' Italia*.

73. «Το γραμματόσημον που διδάσκει: Βύρων», *Φιλοτέλεια*, αρ. 65/1930, σ. 129.

υποστηρίζοντας πως: «*Ο Βύρων αγωνίστηκε για την Ελλάδα αλλά πέθανε για την Ευρώπη*».⁷⁴

Η πρόσληψη του ρόλου της Ευρώπης κατά την Εθνική Παλιγγενεσία περιλαμβάνει αρνητικές συνδηλώσεις και σε μεταγενέστερες χρονικές περιόδους με το μύθο των Προστάτιδων Δυνάμεων να τίθεται υπό αίρεση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αρνητικής πρόσληψης αποτελεί η συζήτηση για την έκδοση της αναμνηστικής σειράς για τα 150 χρόνια από την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας, «*της μεγάλης εθνικοαπελευθερωτικής οργάνωσης*», συζήτηση που λαμβάνει χώρα το 1965. Η αρθρογραφία της *Φιλοτέλειας* κάνει μια επισκόπηση των κινημάτων και οργανώσεων στον ελλαδικό χώρο που προηγούνται της Φιλικής Εταιρείας για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι παράγοντας της αποτυχίας τους υπήρξε, μεταξύ άλλων, ότι «*εστηρίζοντο εις ευρωπαϊκά κράτη επιδιώκοντα ίδια συμφέροντα*». Αντίθετα, η επιτυχία της Φιλικής Εταιρείας αποδίδεται στο γεγονός ότι οι Έλληνες αποφάσισαν να «*στηριχθούν εις την εθνικήν αρετήν*» δεδομένου ότι «*κάθε προσδοκία εκ της χριστιανικής Ευρώπης εφαινετο ματαιία*».⁷⁵ Η συγκεκριμένη ιστορική αφήγηση χρησιμεύει για να αιτιολογηθεί το αποκλειστικά ελληνοκεντρικό –χωρίς ευρωπαϊκές πτυχές ή προεκτάσεις– περιεχόμενο που αποδίδεται στον επετειακό εορτασμό: «*Η Φιλική Εταιρεία υπήρξεν, ως έμπνευσις και ως έργον, προσπάθεια καθαρώς ελληνική. Ουδέ δύνανται να μεταβάλουν την ελληνικήν φύσιν της μεγάλης αυτής απελευθερωτικής οργάνωσης αι καλαί προθέσεις οικονομικής αρωγής και πολεμικής συνεργασίας που εσημειώθησαν εις την Μολδοβλαχίαν, εις την Βουλγαρίαν, εις την Σερβίαν και αλλαχού*».⁷⁶

Στη δημόσια συζήτηση για το εκδοτικό πρόγραμμα των ετών 1927-1930 κυριάρχησε επίσης η αντίληψη ότι τα γραμματόσημα που θα επιλέγοντο θα έπρεπε να λειτουργήσουν και ως μέσα πολιτιστικής διπλωματίας. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δεκέμβριο του 1927, η *Φιλοτέλεια* ασκεί κριτική στις προτάσεις για έκδοση γραμματοσήμων με τις μορφές του Ρήγα Φεραίου, του Αλέξανδρου Υψηλάντη και του Αδαμάντιου Κοραή. Η θέση της ήταν πως οι συγκεκριμένες μορφές θα έπρεπε να ενταχθούν στη σειρά για τα εκατό χρόνια της ελληνικής ανεξαρτησίας και πως τυχόν κυκλοφορία τους

74. Παρατίθεται στο Βαρδοπούλου, *ό. π.*, σ. 287.

75. «Τα 150 χρόνια της Φιλικής Εταιρείας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 391/1965, σ. 66-67.

76. *Ο. π.*

έξω από αυτό το πλαίσιο θα αποδυνάμωνε την «ιεράν ενότητα και μεγαλόπρεπειαν» που όφειλε να έχει η αναμνηστική σειρά της εκατονταετηρίδας. Αντί της επιλογής αυτής, λοιπόν, η *Φιλοτέλεια* υποστήριζε πως θα έπρεπε να προβληθούν έργα της αρχαίας ελληνικής τέχνης, τα οποία «αρπαγέντα παρ' ημών ευρίσκονται σήμερον εις ξένας χείρας» αναφέροντας ως παραδείγματα την «κλαπέισαν Καρνάτιδα» και την «υπέροχον Αφροδίτην μας της Μήλου» με το επιχείρημα πως αυτό θα συνιστούσε «μίαν άφωνον αλλ' ακούντως εκφραστικόν διαμαρτυρίαν». ⁷⁷ Στο άρθρο αυτό, λοιπόν, διατυπώνεται ρητά το επιχείρημα πως το γραμματόσημο μπορεί να αποτελέσει μέσο διαμαρτυρίας έναντι των χωρών της Ευρώπης, θέση που εκφράζεται σαφώς στην έκδοση των γραμματοσήμων για το «Παιδομάζωμα» (1949) και το Κυπριακό ζήτημα (1954).

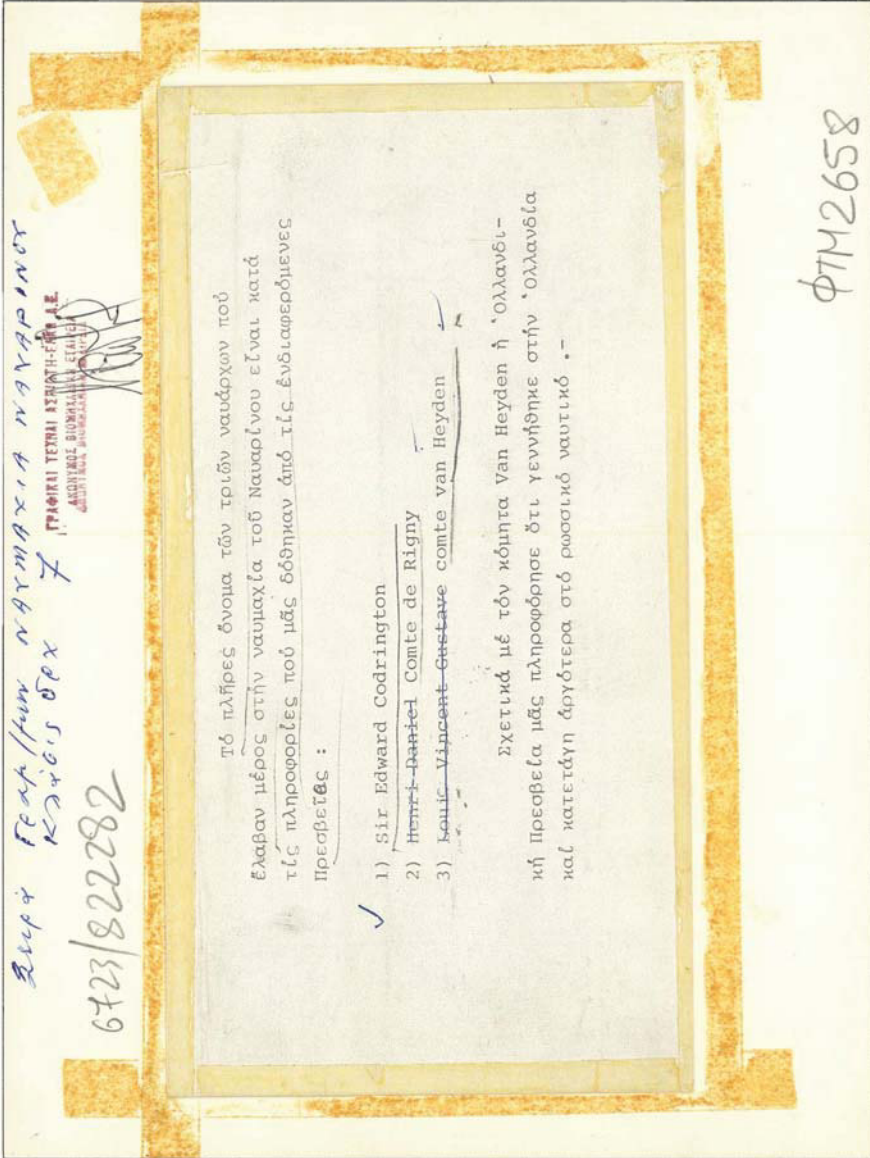
Σε ό,τι αφορά το εκδοτικό πρόγραμμα γύρω από τη θεματική της Ελληνικής Επανάστασης και Ανεξαρτησίας, φαίνεται ότι δράσεις των εμπλεκόμενων δημόσιων φορέων χαρακτηρίζονται από έλλειψη συντονισμού και επαρκούς προετοιμασίας. Παρά την προσπάθεια η έκδοση για τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου να συμπέσει με τον εορτασμό της επετείου των 100 χρόνων, ⁷⁸ μόνο δύο από τα γραμματόσημα της σειράς ήταν έτοια προς κυκλοφορία την 20ή Οκτωβρίου 1927. Η δε κυκλοφορία τους πραγματοποιήθηκε αρχικά μόνο στην Πύλο, που ήταν και το επίκεντρο της επετείου. Η πλήρης σειρά των γραμματοσήμων τέθηκε τελικά σε κυκλοφορία πέντε μήνες μετά τον εορτασμό της επετείου. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι το γραμματόσημο για τον Κόδριγκτον κυκλοφόρησε αρχικά με την λανθασμένη αναφορά «Sir Kodrington» για να ακολουθήσει και η έκδοση με την ορθή αναφορά «Sir Edward Kodrington». ⁷⁹ Οι αστοχίες στον προγραμματισμό της συγκεκριμένης έκδοσης αποτέλεσαν αντικείμενο κριτικής το επόμενο διάστημα. ⁸⁰ Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η σειρά αυτή είναι η πρώτη στην οποία απει-

77. *Φιλοτέλεια*, αρ. 35/1927, σ. 87.

78. Σχετικά με τον επετειακό εορτασμό της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου, το 1927, βλ. Κουλούρη, *ό. π.*, σ. 504-505.

79. Τόσο η λανθασμένη όσο και η ορθή εκδοχή του γραμματοσήμου κυκλοφορούσαν παράλληλα για να αποφευχθούν φαινόμενα κερδοσκοπίας με την απόσυρση της λανθασμένης έκδοσης.

80. «Κατάστασις αξιοθρήνητος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 37/1928, σ. 129. «Τα γραμματόσημα του Ναυαρίνου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 38/Μάρτιος 1928, σ. 154.

Εικόνα 6: Συνοδευτικό υλικό τεκμηρίωσης από τη σειρά «Ναυμαχία του Ναναρόνου». Πηγή: Φιλοτε-
λικό και Ταχυδρομικό Μουσείο.

κονίζονται συγχρόνως σύμβολα της αρχαίας Ελλάδας, του Βυζαντίου, καθώς και θέματα από την Ελληνική Επανάσταση.⁸¹

Την έντονη αποδοκιμασία των φιλοτελιστών προκάλεσε η έκδοση της σειράς «Αεροεσπρέσσο» («Πατακόνια») (1926), οι οποίοι ζητούσαν την απόσυρση της από την κυκλοφορία. Πηγή της δυσαρέσκειας αποτέλεσε και η αισθητική των εν λόγω γραμματισμάτων, αλλά κυρίως οι όροι της σύμβασης μεταξύ της ιταλικής αεροπορικής εταιρείας και του ελληνικού κράτους. Όπως σημειώνει η *Φιλοτέλεια* για τα γραμματιστάματα αυτά «δεν είναι καν επίσημα της ταχυδρομικής υπηρεσίας του Κράτους, αλλ' ιδιωτικά μιας ξένης μάλιστα εταιρείας, η οποία ηγγύησε και τα εν Ελλάδι λιθογραφεία (και μάλιστα του Ασπιώτου) και τα εξετύπωσε εις το Μιλάνον».⁸² Ένα χρόνο μετά την αρχική έκδοση, η *Φιλοτέλεια* επανήλθε στο θέμα επιροίπτοντας την ευθύνη για την «εξωφρενική» σύμβαση στη δικτατορία Πάγκαλου και υποστήριξε πως επρόκειτο στην πραγματικότητα για «διαφημίσεις» και όχι για γραμματιστάματα που η ιταλική εταιρεία «υπεχρέωσε ευφρέστετα το Ελληνικό κράτος... να πωλή διά λογαριασμόν της».⁸³ Η έκδοση της κρατικής αεροπορικής σειράς (1933) συνιστά και ένα είδος απάντησης στην έκδοση της «Αεροεσπρέσσο».⁸⁴ Νέες αντιδράσεις κατά της ιταλικής εταιρείας και των γραμματισμάτων που εξέδιδε προκάλεσε η έκδοση της σειράς «Ζέππελιν» (1933), η οποία χαρακτηρίστηκε από την ΕΦΕ ως «πραξικόπημα» και κερδοσκοπική ενέργεια, ενώ θεωρήθηκε συνέχεια των στρεβλών πρακτικών που απέρρεαν από την αρχική σύμβαση. Ακολούθησε εγκύκλιος της ΕΦΕ προς τα μέλη της αλλά και προς τις διεθνείς φιλοτελικές οργανώσεις, με την οποία επιστούσε την προσοχή έναντι της συγκεκριμένης σειράς χαρακτηρίζοντας την ως μη γνήσια έκδοση του ελληνικού κράτους.⁸⁵ Εν τέλει τα

81. Στις παραστάσεις της σειράς εμφανίζονται ως στοιχεία του φόντου δωρικός κίονας και βυζαντινός σταυρός, Βαρδοπούλου, σ. 290.

82. «Τα νέα γραμματιστάματα της αεροπορικής ταχυδρομικής υπηρεσίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 28/1926, σ. 69-70.

83. «Τα δήθεν γραμματιστάματα της εναερίου ταχυδρομικής υπηρεσίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 34/1927, σ. 67. «Τα δήθεν γραμματιστάματα της εναερίου ταχυδρομικής υπηρεσίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 35/1927, σ. 87.

84. «Η πρώτη σειρά των ελληνικών αεροπορικών γραμματισμάτων», *Φιλοτέλεια*, αρ. 100/1933, σ. 75.

85. «Κερδοσκοπικός αφηρηδισμός της εταιρείας 'Αεροεσπρέσσο'», *Φιλοτέλεια*, αρ. 100/1933, σ. 76. Και «Τα δήθεν αεροπορικά γραμματιστάματα της 'aeroespresso' italiana», *Φιλοτέλεια*, αρ. 103-104/1933, σ. 115-117.

γραμματόσημα της ‘Αεροεσπρέσσο’ αποσύρθηκαν από την κυκλοφορία τον Αύγουστο του 1935.⁸⁶

Η περίοδος της Κατοχής συνιστά μία περίοδο ανωμαλίας και σε ό,τι αφορά την εκδοτική πολιτική, με τα γραμματόσημα να αναδεικνύονται σε φορείς της προπαγάνδας των κατακτητών. Οι ιταλικές αρχές Κατοχής είχαν θέσει σε κυκλοφορία στα Επτάνησα επισημασμένα ελληνικά και ιταλικά γραμματόσημα, τα οποία ανέγραφαν στην οπίσθια όψη τους «*Η νίκη του Άξονος είναι η νίκη της Ευρώπης*».⁸⁷ Παράλληλα, ο βομβαρδισμός του Πειραιά βρέθηκε στο επίκεντρο της αντισυμμαχικής προπαγάνδας των γερμανικών αρχών Κατοχής. Ο κατοχικός πρωθυπουργός Ιωάννης Ράλλης δήλωνε την επομένη του βομβαρδισμού στην εφημερίδα Ελευθέρον Βήμα: «...*Δεν πρόκειται περί πολεμικής επιχειρήσεως αλλά περί τρομοκρατικής επιθέσεως εναντίον του λαού του Πειραιώς... Ρηγγνώ κραυγήν διαμαρτυρίας ενώπιον της ανθρωπότητος διά το επιτελεσθέν πρωτάκουστον ανοσιούργημα, το οποίον δεν είναι δυνατόν ν’ αφεθεί αστιγμάτιστον όταν σημάνει η ώρα της δικαιοσύνης*».⁸⁸ Κατόπιν έντονων πιέσεων Γερμανών αξιωματούχων προς τη Γενική Διεύθυνση ΤΠΤ του υπουργείου Συγκοινωνίας, τα επισημασμένα γραμματόσημα για το βομβαρδισμό του Πειραιά κυκλοφόρησαν τον Ιούνιο του 1944 εξυπηρετώντας τις επιδιώξεις τόσο της γερμανικής προπαγάνδας όσο και τις κερδοσκοπικές βλέψεις κύκλων Γερμανών φιλοτελιστών. Η κυκλοφορία τους στέφθηκε από εξαιρετική εμπορική επιτυχία, με Γερμανούς και Έλληνες να σχηματίζουν ουρές για την προμήθεια τους, με κίνητρα που ποίκιλαν από τη διασφάλιση ενός ανταλλακτικού μέσου υπολογίσιμης αξίας, σε συνθήκες ιλιγγιώδους πληθωρισμού, μέχρι την κερδοσκοπία της «*μαύρης αγοράς*».⁸⁹

Στο τεύχος Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 1944, η Φιλοτέλεια πληροφορούσε το αναγνωστικό κοινό πως: «*Πριν ή, ακόμη, εγκαταλείψουν το έδαφος των Αθηνών αι απομένονσαι ορδαί των βαρβάρων επιδρομέων, το Γνωμοδοτι-*

86. «Τα ένσημα της αερο-εσπρέσσο εκτός κυκλοφορίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 127-128/1935, σ. 105.

87. «Η ιστορία της Ελλάδος απεικονιζομένη εις τα γραμματόσημά της», *Φιλοτέλεια*, αρ. 345/1957, σ. 78. Βλ. και Τσιτσελίκης, *ό. π.*, σ. 183.

88. Παρατίθεται στο Αντώνης Βιβίλης, «Το ιστορικό της σειράς γραμματοσήμων με επισημάνση ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ 11.1.1944», *Πειραιϊκά*, αρ. 1.2003, σ. 45-55.

89. Αντώνης Βιβίλης, *ό. π.*

κόν Συμβούλιον της Διευθύνσεως ΤΤΤ του Υπουργείου Συγκοινωνίας, είνεν αποφασίσει την έκδοσιν αναμνηστικής σειράς γραμματοσήμων της Απελευθερώσεως με την εικόνα της Δόξης του Γύζη».⁹⁰ Παράλληλα, το περιοδικό έκανε ξεχωριστή αναφορά στις συνέπειες της Κατοχής για την ελληνική φιλοτελική κοινότητα καυτηριάζοντας τα φαινόμενα κερδοσκοπίας και «μαύρης αγοράς», καθώς και τις παρεμβάσεις των κατακτητών, για λόγους προπαγάνδας, στο εκδοτικό πρόγραμμα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα γραμματόσημα «των βομβοπλήκτων» του Πειραιά.⁹¹

Η σειρά της «Δόξας» τέθηκε σε κυκλοφορία την 1η Μαρτίου 1945. Την ίδια μέρα, η ΕΦΕ έστειλε ως δώρο στον Άντονι Ήντεν, υπουργό Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας και φιλοτελιστή, έναν φάκελο με τα γραμματόσημα της σειράς και τη σφραγίδα της πρώτης ημέρας κυκλοφορίας. Στη συνοδευτική επιστολή, η ΕΦΕ εξηγούσε την επιλογή της παράστασης από τον πίνακα του Γύζη –ο οποίος απεικονίζει «την 'Δόξαν' ελαφροπατούσαν επί του ερειπωμένου εδάφους της Ελλάδος μετά την απελευθέρωσίν του εκ του τουρκικού ζυγού το 1821»– δίνοντας έμφαση στο μέγεθος της καταστροφής που είχε υποστεί η Ελλάδα στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: «Εξ ίσου ερειπωμένοι είναι το έδαφος της Ελλάδος και τώρα οπότε η Ελευθερία απεκατεστάθη διά μίαν ακόμη φοράν εις την χώραν μας, και η επί των γραμματοσήμων παράστασις καθίσταται κατ' εξοχήν συμβολική της παρούσης καταστάσεως εν Ελλάδι».⁹² Η επιστολή έκανε νύξη και στο βρετανικό ρόλο κατά τα Δεκεμβριανά εγκωμιάζοντας τη «συμβολή» του Ήντεν «κατά την διάρκειαν των τελευταίων λυπηρών γεγονότων, διά την αποκατάστασιν της ελευθερίας, της ειρήνης και της τάξεως εις την αγαπητήν μας πατρίδα». Στην αρθρογραφία της μάλιστα η Φιλοτέλεια έκανε ξεχωριστή αναφορά στη «Δεκεμβριανή στάσι» και εξέφρασε την «βαθείαν αποστροφήν των Ελλήνων φιλοτελιστών προς τους απάτριδας υποκινήτας, δράστας και συνεργούς του καταπτύστου αυτού κινήματος», καθώς και την ικανοποίησή της επειδή το «κράτος του νόμου απεκαστάθη με την βοή-

90. «Τα πρώτα γραμματόσημα της απελευθερωμένης Ελλάδος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 236-239/1944, σ. 67.

91. «Χαιρετισμός από την ελεύθερη Αθήνα», *Φιλοτέλεια*, αρ. 236-239/1944, σ. 68.

92. «Η στήλη των Συμμάχων: Εν φιλοτελικόν δώρον της ΕΦΕ προς τον υπουργόν των Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας», *Φιλοτέλεια*, αρ. 240-241/1945, σ. 10.

θειαν των Βρετανών Συμμάχων».⁹³ Στα επόμενα χρόνια, η *Φιλοτέλεια* θα αποδειχθεί συνεπής εκφραστής της ιδεολογίας της εθνικοφροσύνης και θα εκφράσει την υποστηρίξιή της στις εκδόσεις εκείνες που εμπίπτουν στη θεματική του αντικομμουνισμού/ αντιολοκληρωτισμού και περιστρέφονται είτε γύρω από τον Εμφύλιο πόλεμο είτε γύρω από τις σχέσεις με τις χώρες του κομμουνιστικού στρατοπέδου.

Η σειρά της Δόξας (1945) εγκαινιάζει μία φάση του εκδοτικού προγράμματος, το οποίο αναφέρεται σε όψεις της εμπειρίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για την Ελλάδα και περιλαμβάνει τη σειρά του «ΟΧΙ» (1945), τη σειρά της Νίκης (1947-48) και τη σειρά για τη «Μάχη της Κρήτης» (1950). Το αναμνηστικό γραμματόσημο του «ΟΧΙ» τέθηκε σε κυκλοφορία κατά τον εορτασμό της επετείου της 28ης Οκτώβριου 1945. Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο των ΤΠΤ είχε εισηγηθεί η έκδοση να πραγματοποιηθεί με την υπογραφή των Συμφωνιών Ειρήνης στο πλαίσιο της σειράς της «Νίκης», όμως το υπουργικό συμβούλιο αποφάσισε η έκδοση να αποτελέσει μέρος του επίσημου εορτασμού για την πρώτη, μετά την Απελευθέρωση, επέτειο της 28ης Οκτωβρίου.⁹⁴ Η 28ης Οκτωβρίου είχε νοηματοδοτηθεί ως «επέτειος της Αντιστάσεως του Έθνους εις την Ιταλικήν επίθεσιν και της συμμετοχής του εις το Συμμαχικόν Μέτωπο της Ελευθερίας» στο πλαίσιο νομοθετικού διατάγματος που καθιέρωνε την επέτειο ως «ημέρα εθνικού εορτασμού».⁹⁵ Το γραμματόσημο του «ΟΧΙ», το οποίο ερμηνεύθηκε ως η φιλοτελική απαθανάτιση του «νέο(ν) μολών λαβέ' του Λεωνίδου», έγινε δεκτό σε πανηγυρικό κλίμα.⁹⁶

Ακολουθώς, η σειρά της «Νίκης» φωτίζει όψεις της εθνικής αυτοεικόνας στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο, στην οποία κεντρική θέση καταλαμβάνει

93. «Η Δεκεμβριανή στάσις», *Φιλοτέλεια*, αρ. 240-241/1945, σ. 11.

94. «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του 'ΟΧΙ'», *Φιλοτέλεια*, αρ. 248-249/ 1945, σ. 63.

95. Βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Περί κοινωνικής μνήμης και ιστορίας. Σκέψεις γύρω από την 28η Οκτωβρίου», στο Κατερίνα Γαρδίκια, Άννα Μαρία Δρουμπούκη, Βαγγέλης Καραμανολάκης, Κώστας Ράπτης (επιμ.), *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40. Πόλεμος- Κατοχή- Αντίσταση-Εμφύλιος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ. 316. Για τη διαμόρφωση του επετειακού εορτασμού της 28ης Οκτωβρίου στη διάρκεια της Κατοχής, βλ. Μαρία Σπηλιωτοπούλου, «28η Οκτωβρίου 1941-1943: Μορφές Αντίστασης στην κατεχόμενη Αθήνα», *Νεοελληνικά Ιστορικά*, τόμος 5, 2018, σ. 65-91. Σχετικά με την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου στο πλαίσιο της μεταπολεμικής δημόσιας ιστορίας, βλ. και Πολυμέρης Βόγλης, «Η δεκαετία του 1940 ως παρελθόν: μνήμη, μαρτυρία, ταυτότητα», *Τα Ιστορικά*, τόμος 25, τχ. 47, Δεκέμβριος 2007, σ. 437-456.

96. «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του 'ΟΧΙ'», *ό. π.*, σ. 63.

νουν τα στοιχεία του ηρωισμού⁹⁷ και της αυτοθυσίας. Όπως χαρακτηριστικά έγραφε η *Φιλοτέλεια*, η σειρά της «Νίκης» θα έπρεπε να διατεθεί σε «πολλά εκατομμύρια αντίτυπα διότι είναι η πρώτη σειρά που θα εμφανίση τους αγώνας και τας θυσίας του Ελληνικού Λαού κατά τα έτη 1940-1944».⁹⁸ Είναι μάλιστα ενδιαφέρον ότι η προβολή αυτής της θετικής αυτοεικόνας στη δημόσια ιστορία δημιουργεί και εσωτερικούς ανταγωνισμούς εντός της εθνικής κοινότητας. Μετά τη διαμόρφωση της σειράς της «Νίκης», η Φιλοτελική Εταιρεία Ρεθύμνου υπέβαλε αίτημα προς το υπουργείο ΤΠΤ να γίνει ειδική έκδοση γραμματισμών και για τη Μάχη της Κρήτης, η οποία να συμπεριλάβει παραστάσεις «της λαϊκής εκεί αντιστάσεως και των αγρών καταστροφών της Νήσου παρά των τότε Κατακτητών». Στο σχετικό έγγραφο γινόταν ιδιαίτερη μνεία στον ηρωισμό των Κρητών, ενώ διατυπώνονταν δυσαρέσκεια «διότι παρελείφθη το γεγονός αυτό από την κυκλοφορούσαν σειράν της Νίκης».⁹⁹ Το αίτημα έγινε τελικά δεκτό με την έκδοση της σειράς για τη «Μάχη της Κρήτης» να πραγματοποιείται το 1950.

Όμως, η κεντρική θέση της αναμέτρησης με τις δυνάμεις του Άξονα στη συγκρότηση της μεταπολεμικής εθνικής ταυτότητας δεν διατηρείται αμετάβλητη στη διάρκεια ολόκληρης της υπό μελέτη περιόδου. Η ακόλουθη επιχειρηματολογία που διατυπώνεται από τη *Φιλοτέλεια* το 1965 είναι ενδεικτική των μεταβολών που λαμβάνουν χώρα στις πολιτικές της μνήμης. Στο τεύχος Ιουλίου-Αυγούστου 1965 δημοσιεύεται επιστολή αναγνώστη από την Πάτρα, ο οποίος υποστήριζε την ανάγκη έκδοσης αναμνηστικής σειράς για την εικοσιπενταετηρίδα του «θρυλικού ΟΧΙ εναντίον του Άξονος, των δυνάμεων του σκότους». Από την πλευρά του, το περιοδικό εξέφρασε τη διαφωνία του με τη θέση αυτή προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, την ανάγκη της λήθης προκειμένου να διασφαλιστούν οι διεθνείς συμμαχίες της χώρας και οι δεσμοί της με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Όπως σημείωνε εμφιατικά η *Φιλοτέλεια* «δεν θα ήτο σκόπιμον ν' ανοίξωμεν παλαιάς πληγιάς εις εποχήν καθ' ήν η χώρα μας αποβλέπει εις αποκατάστασιν όσον το δυνατόν στενωτέρων σχέσεων με όλας τας χώρας της υπό συγκρότησιν 'Ηνωμένης Ευρώ-

97. Βλ. και Τοιτσελίτζης, σ. 218.

98. «Η έκδοσις των πολεμικών μας γραμματισμών», *Φιλοτέλεια*, αρ. 258-259/1946, σ. 64.

99. «Αναμνηστικόν γραμματισμόν των μαχών της Κρήτης», *Φιλοτέλεια*, αρ. 272-273/1947, σ. 86.

πης'». ¹⁰⁰ Με βάση το συγκεκριμένο απόσπασμα, η μνήμη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου θεωρείται υπονομευτική της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας.

Σε ό,τι αφορά την προβληματική του αντικομμουνισμού/ αντιολοκληρωτισμού στο εκδοτικό πρόγραμμα, η σειρά για το «Παιδομάζωμα» (1949) απέσπασε τα ιδιαιτέρως ευμενή σχόλια της *Φιλοτέλειας*, η οποία κατά κανόνα ασκούσε κριτική σε εκδόσεις, που δεν υπαγορεύονταν από τις ταχυδρομικές ανάγκες. Εν προκειμένω, τα σχόλια αποτελούν έκφραση του εθνικόφρονος λόγου αναπαράγοντας το στοιχείο της ταύτισης του ιδεολογικού και εθνικού εχθρού, που οδηγεί στην αναπαράσταση των κομμουνιστών ως προδοτών του έθνους. ¹⁰¹ Υπό αυτό το πρίσμα, ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος παρουσιάζεται ως εχθρική εισβολή, ενώ η στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στο ζήτημα της μεταφοράς των παιδιών ¹⁰² στις χώρες του ανατολικού μπλοκ προσεγγιζόταν από το περιοδικό ως στοιχείο εγκατάλειψης της Ελλάδας. Το παρακάτω απόσπασμα αποτυπώνει αυτή τη συνάντηση του αντικομμουνιστικού λόγου με μια εθνική αυτοεικόνα, στην οποία το στοιχείο της θυματοποίησης και της ευαλωτότητας έχει κεντρικό ρόλο:

Το κακό του γενιτσαρισμού με το οποίον πρό τινων αιώνων επλήγη ο Ελληνισμός επανελήφθη από τους συμμορίτας που εμπνέονται και εκτελούν τα θελήματα των εχθρών της Ελλάδος και χιλιάδες παιδάκια που ανήρπασαν από τας αγκάλας των γονεών των, ευρίσκονται σήμερα εις ξένας χώρας, μεταξύ αλλοφύλων και αδιαφόρων προς αυτά ανθρώπων, οίτινες αγωνίζονται πώς να τους αλλάξουν την εθνικήν συνείδησιν, την χριστιανικήν θρησκείαν και την γλώσσαν των. Αυτό το γεγονός έπρεπε ν' αποθανατισθή και διά των γραμματοσήμων μας, και δι' αυτών να διασαλισθή εις τα τέσσερα

100. «Η εικοσιπενταετηρίς του αγώνος κατά του Άξονος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 392/Ιούλιος-Αύγουστος 1965, σ. 115.

101. Σχετικά με τη διαμόρφωση και τα χαρακτηριστικά της ιδεολογίας της εθνικοφροσύνης, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα, 1922-1967*, Σαββάλας, Αθήνα 2006.

102. Σχετικά με την προπαγανδιστική διάσταση του ζητήματος αυτού, βλ. Τασούλα Βερεβενιώτη, «Περί 'παιδομαζώματος' και 'παιδοφυλάγματος' ο λόγος ή παιδιά στη δίνη της εμφύλιας διαμάχης», στο Ευτυχία Βουτυρά κ.ά. (επιμ.), *Το όπλο παρά πόδα. Οι πολιτικοί πρόσφυγες του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2005, σ. 101-123. Στρατής Μπουρνάζος, «Το κράτος των εθνικοφρόνων: Αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές», στο Χρήστος Χατζημισηφ, (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 20-34.

πέρατα της γης... όχι μόνον το κακόν το οποίον εγένετο εις την νέαν γενεάν της Βορείου Ελλάδος, αλλά και η αδιαφορία που επέδειξαν οι δήθεν πολιτισμένοι λαοί εις εν ομαδικόν έγκλημα κατά έθνους του οποίου ο Πολιτισμός ελάμπρυνε τον κόσμον ολόκληρον από χιλιάδων ετών.¹⁰³

Χαρακτηριστική είναι άλλωστε η περιγραφή από την *Φιλοτέλεια* της παράστασης ενός εκ των τριών γραμματοσήμων της σειράς, το οποίο προοριζόταν για την αεροπορική αλληλογραφία με τις ΗΠΑ: «αρπαγή παιδιού από την μητρικήν αγάλην με το βαρύ δολοφονικό χέρι του εαμοσλαύου. Δι' αυτό και ως χρωματισμός του προσημείωθη ο κόκκινος».¹⁰⁴ Η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης αποτυπώνεται και στην αντίληψη του ιστορικού χρόνου, όπως εκφράζεται σε άρθρο της *Φιλοτέλειας* σχετικά με την αναπαράσταση της ελληνικής ιστορίας στα γραμματόσημα όπου η Κατοχή και ο Εμφύλιος κατανοούνται ως συνέχεια με τον εσωτερικό εχθρό να διαδέχεται τον εξωτερικό.¹⁰⁵

Η ανάδυση του Κυπριακού ζητήματος στην ελληνική δημόσια σφαίρα,¹⁰⁶ το 1954, επηρεάζει και τη φιλοτελική κοινότητα και την επίσημη εκδοτική πολιτική. Το αίτημα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα διατρανώνεται και από τις στήλες της *Φιλοτέλειας*, η οποία εκφράζει επίσης «την ευχήν να ιδωμεν συντόμως... και την εικόναν της Μεγαλονήσου κοσμούσαν μίαν αναμνηστικήν της Ενώσεως έκδοσιν ελληνικών γραμματοσήμων»¹⁰⁷ απηχώντας έτσι τη στενή σχέση εδαφικότητας και κυριαρχίας που χαρακτηρίζει τα ελληνικά γραμματόσημα.¹⁰⁸ Το Σεπτέμβριο του 1954, το ελληνικό κράτος προχώρησε στην έκδοση αναμνηστικής σειράς για την προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ για το ζήτημα της αυτοδιάθεσης. Η διαδικασία της έκδοσης υπήρξε εσπευσμένη ώστε να συμπέσει η κυκλοφορία του γραμματοσήμου με την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκαν οι εκτυπωτικές εγκαταστάσεις της Τράπεζας της Ελλάδος στο

103. «Η σειρά διά το παιδομάζωμα», *Φιλοτέλεια*, αρ. 282-283/1948, σ. 63.

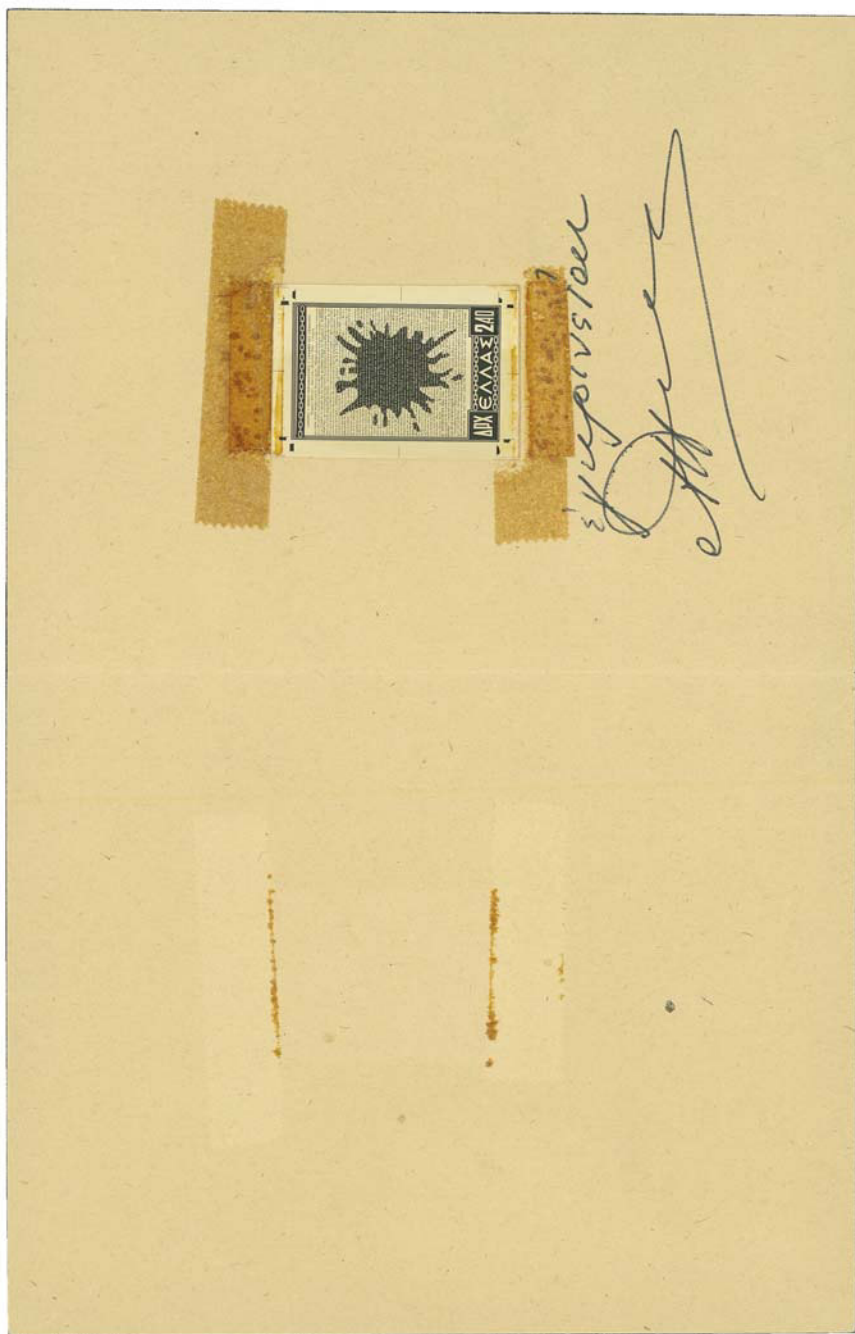
104. «Η σειρά του παιδομαζώματος», *Φιλοτέλεια*, αρ. 286-287/1948, σ. 104.

105. «Η ιστορία της Ελλάδος απεικονιζομένη εις τα γραμματόσημά της», *Φιλοτέλεια*, αρ. 345/ 1957, σ. 77.

106. Για τη διαπραγμάτευση του Κυπριακού ζητήματος στην ελληνική δημόσια σφαίρα, Βλ. Ι. Στεφανίδης, *Εν ονόματι του έθνους: Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.

107. *Φιλοτέλεια*, αρ. 326/1954, σ. 70.

108. Τσιτσελίτης, *ό. π.*, σ. 10.

Εικόνα 7: Τυπογραφικό δοκίμιο από την αναμνηστική έκδοση «Κύπρου» για την Ένωση με την Ελλάδα. Πηγή: Φιλοτελικό και Τεχνόδρομικό Μουσείο.

Χολαργό.¹⁰⁹ Η *Φιλοτέλεια*, αν και θεώρησε εύστοχη την ιδέα της έκδοσης ως πράξη «διαμαρτυρίας», άσκησε εν τούτοις κριτική ως προς την τεχνική και αισθητική αρτιότητα της σειράς. Δημοσίευσε επίσης σε τρεις γλώσσες (ελληνικά, αγγλικά και γαλλικά) το απόσπασμα από τα πρακτικά της Βουλής των Κοινοτήτων, το οποίο αποτυπώθηκε στο γραμματόσημο της σειράς.¹¹⁰

Η κυκλοφορία του γραμματοσήμου φαίνεται ότι συνάντησε την επιδοκιμασία της ελληνικής κοινής γνώμης, με τον ελληνικό τύπο να δημοσιεύει επιστολές αναγνωστών οι οποίοι ζητούσαν τη δημιουργία νέων σειρών γραμματοσήμων για την προβολή του Κυπριακού ζητήματος.¹¹¹ Η *Φιλοτέλεια*, από την πλευρά της, αναδημοσίευσε θετικά σχόλια του διεθνούς τύπου για το συγκεκριμένο ελληνικό γραμματόσημο, δίνοντας έμφαση σε δημοσίευμα του γαλλικού περιοδικού *Paris Match*, σύμφωνα με το οποίο «*Μερικά γραμματόσημα δεν αρκούνται ν' αναπαραστήσουν την ιστορίαν. Την ζουν. Τοιούτον τυγχάνει το άνω γραμματόσημον το οποίον εξέδωσεν η Ελλάδα και το οποίον αποτελεί μίαν διαμαρτυρίαν κατά της Αγγλίας*».¹¹² Με αφορμή αυτά τα δημοσιεύματα, η *Φιλοτέλεια* υπογράμμισε την «πολλαπλήν χρησιμότητα του φιλοτελισμού εις την διάδοσιν εθνικών συνθημάτων ανά τον κόσμον».¹¹³ Μετά την εξορία του Μακαρίου από τους Βρετανούς στις Σεϋχέλλες η ελληνική κυβέρνηση προσανατολιζόταν στην έκδοση γραμματοσήμου με τη μορφή του Κύπριου Αρχιεπισκόπου.¹¹⁴ Παρότι η προετοιμασία της σειράς ολοκληρώθηκε το 1956, οι ελληνικές αρχές καθυστέρουσαν την έκδοση λόγω των διπλωματικών προεκτάσεων μιας τέτοιας ενέργειας.¹¹⁵ Παρότι εν τέλει, η σειρά εκδόθηκε δεν τέθηκε σε κυκλοφορία. Με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, η *Φιλοτέλεια* πιθανολογούσε την οριστική ματαίωση της κυκλοφορίας και την καταστροφή των εκδοθέντων γραμματοσήμων.¹¹⁶

109. «Η σειρά της ελληνικής προσφυγής διά την αυτοδιάθεσιν της Κύπρου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 327/1954, σ. 73.

110. Στο ίδιο, σ. 74.

111. Ενδεικτικά, αναδημοσίευση επιστολής προς την εφημερίδα *Καθημερινή*, *Φιλοτέλεια*, αρ. 338/1956, σ. 59.

112. «Γύρω από την σειράν της αυτοδιαθέσεως της Κύπρου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 329/1955, σ. 7.

113. *Φιλοτέλεια*, αρ. 338/1956, σ. 60.

114. Στο ίδιο, σ. 58.

115. *Φιλοτέλεια*, αρ. 341/ 1957, σ. 14.

116. «Τα γραμματόσημα Μακαρίου», *Φιλοτέλεια*, αρ. 354/ 1959, σ. 38.

Η ψυχροπολεμική ένταση διαπερνά εκ νέου τις στήλες της *Φιλοτέλειας*, με αφορμή την έκδοση της σειράς για τον Ίμρε Νάγκυ. Το ελληνικό γραμματόσημο χαρακτηρίστηκε ως η «αξιοπρεπής απάντησις» της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι σε μια «προκλητική και συγκοφαντική ενέργειαν της σοβιετικής κυβερνήσεως η οποία άγνωστον διατί, εθεώρησε σκόπιμον να εκδώση εν γραμματόσημον με την εικόνα του έλληνος κομμουνιστού Εμμανουήλ Γλέζου ο οποίος εδικάσθη και κατεδικάσθη ως κατάσκοπος υπό της ελληνικής δικαιοσύνης».¹¹⁷

Μία ακόμη ενδιαφέρουσα στιγμή στη διαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας και της έννοιας της Ευρώπης με αναφορά στην εκδοτική πολιτική για τα γραμματόσημα, αποτελεί η δημιουργία της αναμνηστικής σειράς για τον βυζαντινό στρατηγό και αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά και την απελευθέρωση της Κρήτης από Σαρακηνούς. Η πρωτοβουλία ανήκε στη Φιλοτελική Εταιρεία Ρεθύμνου, η οποία κατέθεσε σχετικό υπόμνημα προς τη Γενική Διεύθυνση Ταχυδρομείων το 1960. Στο υπόμνημα, όπου προβαλλόταν εμφατικά η εμβέλεια και οι προεκτάσεις του συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος, αναφερόταν, μεταξύ άλλων, πως «με την καταστροφήν ταύτην των Σαρακηνών εις την Κρήτην, έκλεισε και η τελευταία σελίς της βαρβάρου δράσεως τούτων και εσώθη δι' άλλην μίαν φοράν ο πολιτισμός». Η *Φιλοτέλεια* συνηγόρησε υπέρ της πρότασης, διατηρώντας όμως μια επιφύλαξη για το κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση «θα ήτο ενδεδειγμένον να προβή εις ενέργειαν δυναμένην να παρεξηγηθή υπό των αραβικών κρατών μετά των οποίων διατηρεί σήμερον εγκαρδίους σχέσεις».¹¹⁸ Η πρόταση υποστηρίχθηκε πάντως από τον πρόεδρο της Ελληνικής Φιλοτελικής Ομοσπονδίας, ο οποίος ήταν και μέλος του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου.¹¹⁹ Η σειρά τέθηκε τελικά σε κυκλοφορία το Σεπτέμβριο του 1961,¹²⁰ με την *Φιλοτέλεια* να τονίζει το ρόλο της Κρήτης «ως κοιτίδος του ευρωπαϊκού πολιτισμού» και τη σημασία της ανακατάληψής της από τους Βυζαντινούς ως «εκ των ευτυχών εκείνων κοσμοϊστορικών γεγονότων τα οποία όχι μόνον διέσωσαν το ελληνικό

117. «Η αναμνηστική σειρά Ίμρε Νάγκυ», *Φιλοτέλεια*, αρ. 359/1959, σ. 127.

118. «Μία ενδιαφέρουσα πρότασις», *Φιλοτέλεια*, αρ. 360/1960, σ. 39.

119. «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του Νικηφόρου Φωκά», *Φιλοτέλεια*, αρ. 361/1960, σ. 63.

120. *Φιλοτέλεια*, αρ. 367/1961, σ. 54.

έθνος αλλά και ερύθμισαν τον ρορν της ιστορίας επ' ωφέλεια της ανθρωπότητας». ¹²¹

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η αύξηση του ενδιαφέροντος των φιλοτελιστών για τη σειρά της «Ευρώπης-CEPT» ερμηνεύθηκε από την *Φιλοτέλεια* ως ένδειξη υποστήριξης προς την ιδέα της ομοσπονδιοποίησης των «ελευθέρων κρατών» της Ευρώπης. Μάλιστα, το περιοδικό θεωρούσε πως:

η καταπληκτική αύξησης των ειδικευμένων συλλεκτών της «Ευρώπης» C.E.P.T. αποτελεί μίαν χαρακτηριστική σφυγμομέτρηση των διαθέσεων του πλέον συνειδητού τμήματος των πολιτών των ευρωπαϊκών κρατών... Η διαπίστωση αυτή, εν συνδυασμό με τας διεξαγομένας διαπραγματεύσεις διά την οικονομική και τελωνειακή ένωση διαφόρων χωρών της Ευρώπης, ενισχύει την βεβαιότητα ότι θα δυνηθώμεν να ιδώμεν επί των ημερών μας την εις ομόσπονδον οικονομικήν και πολιτικήν μονάδα οργάνωσιν της ελευθέρας Ευρώπης, με την κοινήν την αγοράν και τα κοινά της [...] γραμματόσημα. ¹²²

Επίλογος

Οι εικόνες της Ευρώπης, όπως αναδύονται στις παραστάσεις των γραμματοσήμων του ελληνικού κράτους και όπως νοηματοδοούνται από την ελληνική φιλοτελική κοινότητα κατά την περίοδο 1913-1967, χαρακτηρίζονται από αποσπασματικότητα και περιλαμβάνουν τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνδηλώσεις. Οι εικόνες αυτές οργανώνονται γύρω από τους θεματικούς άξονες των δεσμών, του πολέμου, των προστάτιδων δυνάμεων, των επιτευγμάτων και του ολοκληρωτισμού. Κατά κύριο λόγο, οι εικόνες της Ευρώπης συνδέονται άμεσα με τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας στη διάρκεια αυτών των ετών και λειτουργούν συμπληρωματικά στην προβολή της εθνικής αφήγησης στη δημόσια ιστορία. Τα δύο σημαντικά ορόσημα σε αυτή τη συμβολική σχέση του εθνικού εαυτού με την Ευρώπη είναι η επέτειος των εκατό χρόνων από τη συγκρότηση του νεότερου κράτους και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στην εικονογραφία που παράγουν τα δύο αυτά ορόσημα,

121. «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του Νικηφόρου Φωκά», *Φιλοτέλεια*, αρ. 368/1961, σ. 92.

122. «Αι Ηνωμένοι Πολιτείαί της Ευρώπης», *Φιλοτέλεια*, αρ. 369/1961, σ. 115.

η Ευρώπη έχει έναν μάλλον δευτερεύοντα και επικουρικό ρόλο - αν και όχι μονοσήμαντα θετικό στην κατανόησή του. Ο ελληνικός εθνικισμός αποτελεί, παράλληλα, βασικό ερμηνευτικό κλειδί για τις αναπαραστάσεις της Ευρώπης στα ελληνικά γραμματόσημα. Τέλος, η παραγωγή αυτών των εικόνων θα πρέπει να τοποθετηθεί εντός των χαρακτηριστικών που έχει η ελληνική εκδοτική πολιτική, τα οποία απορρέουν από υστέρηση σε ό,τι αφορά την υιοθέτηση ενός αποδεκτού και σχετικά σταθερού θεσμικού προτύπου στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Οι παρεμβάσεις διαφόρων δρώντων αναλόγως της πολιτικής συγκυρίας ερμηνεύουν εν μέρει την αποσπασματικότητα και τα αντιφατικά στοιχεία του εκδοτικού προγράμματος.

Abstract

IMAGES OF EUROPE IN GREEK PUBLIC HISTORY: STAMPS OF THE GREEK STATE 1913-1967

The present essay seeks to reconstruct the images of Europe as they emerge from the formulation of Greek stamps during the period 1913-1967, but also from the public philatelic debate which attributes meaning to the selected stamps. Thus, the article aims to explore both state agenda and its motivations as well as perception and popular beliefs in relation to the evolution of Greek political history. The stamps selected as material for analysis have been classified into the following thematic categories: i) Ties, ii) Protecting Powers, iii) War/Occupation, iv) Achievements v) Totalitarianism. The article argues that the images of Europe are characterized by fragmentation and involve both positive and negative connotations. The analysis also concludes that the images of Europe are inextricably linked to the shaping of Greek national identity and have a supplementary role in the national narrative as shaped in public history. The two most important events in the symbolic relationship between the national self and Europe are the one-hundred-year anniversary from the creation of the modern Greek state (1930) and the experience of WWII. Finally, the production of images of Europe by the Greek stamp collection should be contextualized given the features of the Greek production mechanism. The latter had not acquired a fully institutional status and had been often subjected to interferences from various actors.